

Archív časopisu Thorin

P lameny v krbu šlehají
pod střechou lůžka čekají;
nás ještě nohy nebolí,
kdo ví, co skrývá okolí:
snad strom anebo kameny,
jež máme poznat právě my.

L ist a tráva, strom a květ,
nehleď zpět! Nehleď zpět!
Kopec, rybník pod nebem,
dále jdem! Dále jdem!

THORIN 95/3

Thorin č.3/95

Úvodník

Kvůli protestům některých členů (nejen) redakce, kteří si neoblíbili svérázný skřetí humor a rozhodli se vás ho alespoň před vánoce ušetřit, si

...v tomto čísle...

sice nepřečtete slibovanou povídku oblíbeného autora, ale místo ní jsme zařadili vyprávění o Aragornově pobytu v Gondoru. Podělili jsme se o něj díky ochotě překladatele s časopisem *Dech draka*, a tak i ti, kteří povídku Denethor již znají, rádi znovu okusí její pravou tolkienovskou atmosféru.

Tradiční *Základy Quenya* v překladu Barbory Krylové jsou tentokrát kratší (aby nám závěr tohoto seriálu vyšel na konec ročníku), a tak jsme měli dostatek místa pro slibovaný návrat ožehavé otázky českých tengwar.

Jazyky z hlediska elfí historie se zabývá i překlad dalšího pojednání profesora Tolkiena z knihy *Utváření Středozeří*.

S úvahami se tentokrát roztrhl pytel. První je vlastně reakcí Daniely Binderové na práci její jmenovkyně, otisknutou v předchozích dvou číslech; a její tón je poněkud polemický.

Naopak klid do duše vám může vnést pohled na noční oblohu poté, co se dozvíte něco z elfí hvězdné moudrosti.

Ti kterým podvkráte unikla přednáška Heleny Soukupové zasvěceně vykreslující souvislosti mezi *Farmářem Gilesem* a anglosaským *Beowulfem*, mohou si ji tentokrát v klidu vychutnat na stránkách *Thorina*.

V trochu jiném duchu se nese ukázka z jednoho z novějších přírůstků společností knihovny. Najdete v ní srovnání Tolkienova chápání představivosti s pojetím jemu blízkých autorů. Nemáte-li příliš v oblibě abstraktní úvahy, raději se článku na konci tohoto čísla vyhněte.

Na jednu z posledních volných stran tohoto neobvykle bohatého čísla se vešel i stručný souhrn středozeříských dřevin, které podle Atlasu Středozeří zpracoval Petr Strossa.

a příště?

Poslední "letošní" číslo přinese i poslední lekci *Základů Quenya*, rozbor postavy rytíře od naší stálé příspěvatelky, recenzi na jednu z knih, která nám již dlouho leží ve společností poličce, a také něco z vlastní tvorby. Možná nám zbyde místo i na další pojednání o mýtech a legendách starých národů.

Obsah:

- [Denethor](#)
- [Příliš vysoký strom nespátříš](#)
- [Hvězdné učení po způsobu elfů](#)
- [Obři a draci](#)
- [Základy Quenya \(21\)](#)
- [Česky v tengwar \(2\)](#)
- [Lhamas](#)
- [Stromy ve Středozeří](#)
- [Představivost](#)

Thorin č.3/95

Denethor

Ronald P. Blanford

v pokorném holdu věnováno J.R.R.Tolkienovi

Muž běžel. Mladý ani starý, ve své plné síle se jevil jako jeden z dávných králů. Jeho vlasy, tmavé a nespoutané na vysokém čele, za ním vlály ve větru jeho rychlosti, chvílemi padaly na jeho široká ramena, chvílemi odhozené vzad trhnutím hlavy ukázaly jeho oči šedé jako moře, vždy na stráží. S rozložitým tělem a vysoký téměř jako kopí, které nesl, taková byla jeho krása, že až tančil skrze podrost, tu obcházeje rozkvetlý hloh, tam přeskakuje spadlou jeřabinu, dotýkaje se větviček osik jen něžně a plaše, skoro jako dva milenci. Jeho pas se zlehka ohnul, jako by se ukláněl zdviženým větvím, pružnější než ony, když je odstrkoval z cesty.

Pohyboval se tak obratně, že i přes jeho rychlost byl jeho pohyb takřka neslyšný. Jeho uši prohledávaly i ta místa, kde mu oči ukazovaly jen matné nespojité záblesky mezi stromy. Šelst několika desítek běžců, jako byl on, přehlušoval hlasitější praskot těžších a méně opatrných nohou kdesi vzadu. Jak se dupot vzdaloval, muž zpomalil a prohlížel si okolí, jako by něco hledal.

Před ním se otevřela světlinka, kde skalnaté podloží ve svahu neumožňovalo kořenům se uchytit. Muž rychle hvízdl. Z lesa okolo se vynořili muži po jednom a po dvou. Za několik okamžiků se okolo něj ve velkém kruhu shromáždilo asi třicet mužů. Posledních několik byli muži světlejšího zevnějšku a křehčí postavy, než ostatní; na mužovu tvář vnesli lehké zamračení.

"Vy tam, mužové Rohanu. Vzmužte se, než se na nás sesypou všichni skřetové Mordorští. Teď mě poslouchejte. Podle mne je za námi pět desítek skřetů, možná i více. Pohybují se rychle a za pár minut tu budou. Jsou již daleko od Minas Morgul a v neznámém prostředí. Hned před námi je roklina, která ústí do planiny pod námi. Tam je musíme zastavit. Nezdáří-li se nám to, už nic nestojí mezi nimi a našimi poli a městy. Rozdělíme naše síly a obsadíme kopce na obou stranách rokliny. Až budou skřeti procházet, napadneme je z obou stran. Buďte ve střehu. Tito skřeti již prokázali velkou znalost lesa, když prošli tak daleko, a někteří čenichají jako psi. Ale máme výhodu místa a překvapení. Jděte a zvíťezte."

Muži zmizeli zpět mezi stromy stejně rychle, jako přišli, pohybující se k určeným stanovištím. Ale někteří ze světlolasých mužů Rohanu stále vypadali zmateně, hovořice mezi sebou ve svém vlastním jazyku. Pobočník po velitelově boku netrpělivě procedil mezi zuby:

"U Kamene, kapitáne, tihle cizinci jsou nenapravitelní. Eru ví, že potřebujeme všechny muže, které dokážeme shromáždit, ale Jezdci nejsou pro tento způsob boje vycvičení."

"To říkáš, Gonithile, po celé ty roky, kdy společně bojujeme. Ale skutečností zůstává, že Správce, můj otec, dovoluje každému, kdo si to přeje, prokázat se v boji. Našich spojenců není tolik, abychom je mohli mávnutím ruky zahazovat. Přesto máš pravdu. Znepokojují mne před tímto bojem. Alespoň tobě, Gonithile, mohu důvěřovat. Tentokrát jdi s nimi a ukaž jim, jak bojují muži Gondoru."

"Dobře, kapitáne." Několika ostrými slovy shromáždil Gonithil zbylé vojáky a zmizel na sever. Po chvílce, kdy naslouchal a zkoumal vzduch, kapitán rychle odešel k vyhlídce a ukryl se. Zvuky praskajících větvíček, dupajících nohou v těžkých botách a šeptaných hrozeb v mrazivém a skrípavém jazyce sílily. Objevila se přední hlídka skřetího oddílu.

Povyk, který vydávali, se vůbec nehodil k jejich postavě. Nebyli větší než děti, ale děti nějaké šilené noční můry. Hořící oči vykukovaly zpod ocelových přileb. Hlavy jako groteskní melouny seděly na hrbatých ramenou a zádech. V porovnání s nimi vypadaly dlouhé paže a křivé nohy jen jako stébla, ale kapitán věděl, jakou ukrývají neuvěřitelnou sílu. Skřeti snad mohou být zabiti nebo odvráceni na útěk, ale nikdy žádný nepřestal bojovat proto, že by mu došly síly. Oblečení byli v tlusté kůži a těžkých zbrojích. Jejich okované boty bušily do země. Zvědové obrovskými nosy očichávali zem i stromy okolo, jako by necítili svůj vlastní zápach. Kapitán se znechuceně otočil a vytratil se.

Jeho muži byli na svých místech na jižním kopci. Když skřeti vešli do rokliny, zpomalili a shlukli se. Řada po řadě procházela okolo, dokud, když přešly poslední rozptýlené skupinky, nevydal kapitán konečně signál. Zvuk kopí proběhl posledními řadami, vnášeje mezi skřety zmatek a strach. Třicet hlasů vykřiklo jako jeden a třicet mečů se zablýštělo smrtícím ohněm, když muži Gondoru seskočili dolů a zakousli se do protivníka.

Hluk tohoto nepředvídaného útoku dosáhl uší skřetích velitelů vpředu. Zaváhali, nejisti, přilévající tak do vlastních řad zmatek, zatímco se meče tlačily stále více dopředu. Nebylo místo otočit se, bojovat nebo utéci. Skřeti bojují jako krysy, když jsou zahnáni do rohu. V zoufalství a vzteku se otočili nazpět a začali bojovat proti špatně viditelnému nepříteli. Skřeti svými opičími pažemi dosáhli dále než normální lidé a jen pouhé škrábnutí jejich jedovatých a kruté zahnutých šavlí mohlo zabíjet.

Kapitán sklátil jednoho nepřítele rychlou ranou a uskočil za keř, aby se kryl. Ještě než zmizel, další skřetí válečník se nečekaně objevil z jiné strany. A pak ještě jeden muž seskočil z větve, sekl a rychle zmizel nezraněn. Když se kapitán znovu objevil, aby se utkal s dalším skřetem, nechal zaznít nový signál: fanfáru na roh, který nesl na svém boku.

Ze severní strany rokle zaslechl bitevní pokřik "Gondor! Gondor!", jak zálohy sbíhaly dolů na nepřitele. Znovu zaútočil.

Skřeti, nyní úplně zmateni, se snažili už jen zachránit holé životy. Neposlouchajíce rozkazy a útočice na cokoliv v cestě utíkali zpět, odkud přišli. Boj skončil. Neutekl ani jeden z dvaceti.

Muži Gondoru se opět shromáždili. Kapitán šel od muže k muži a sčítal ztráty. Poslední přišli opět muži Rohanu, obtíženi tělem. Když položili Gonithila na zem, kapitán přiskočil k jeho boku, vzal jej za ruku a pomalu sklonil hlavu v zármutku. Jeden z Rohirrim promluvil:

"Vznešený Denethore, odpusť nám. V náporu na nepřitele nás předešel a sesypala se jich na něj přesila. Dostali jsme se k němu příliš pozdě."

Denethor zaslzel. Tiše zašeptal: "Ukaž jim, jak bojují muži Gondoru."

***

Místnost byla stejná jako tisíce dalších v Citadele. Postavena u vnější zdi byla především určena pro obranu. Dvě vysoká okna, či spíše střílny pro lukostřelce, byla vysoko ve zdi. Lučištník stojící na nízké kamenné zídce okolo zdi mohl střílet na široké území šestého kruhu a dokonce i část pátého a přitom odkrýval pro zásah zvenčí snad jen ruce. Že by se ale snad nepřítel mohl dostat až tak daleko, tomu by se oba obyvatelé místnosti vysmáli, kdyby je ta myšlenka i jen napadla.

V této chvíli však byla lukostřelecká zídka využívána k rozhodně méně válečným účelům. Muž a žena, kteří tam seděli, neměli ani pomyšlení na okna nad nimi, snad kromě potěšení z chladného večerního vánku, který lehce vanul v horké místnosti. Zaznívala slůvka náklonnosti, možná otřelá, ale svěží a nadčasová, tak jako city, o nichž hovoří. Ruka držela a laskala ruku, hladivý smích se mísil s tichými slovy. I mlčení zde mělo svůj význam, když oči a těla hovořily o věcech, o nichž jinak jazyk smrtelníků mluvit neumí.

Po dlouhé chvíli se žena odtáhla a vstala, líce jí hořely. Přešla místností k železem okovaným dveřím, kde se do chodby šeravě osvětlené loučí plápolající na zdi otevíralo okénko. Přetáhla přes okénko záclonu, otočila se a přiložila polínko do ohně, který zkomíral v malém ohništi. Štípacavá vůně hořícího dřeva se mísila s vůní jablek a koření, která se linula z malého kotlíku pověšeného nad ohněm. Žena ze stolku vzala způllí plný dřevěný džbánek a naíla dovnitř něco horkého moštu, zahřívajíc tak zapomenuté zbytky. Její pohyby byly vláčné a vznešené, ale mírný úspěchanost prozrazovala vnitřní napětí.

Muž se zády opřel o zeď, díval se, oceňoval. Žena byla vyšší než většina v Gondoru, a také trochu štíhlejší. Měla na sobě roucho z jemné vlny, které sahalo až na zem, jak to bylo v Minas Tirith zvykem, opásané vysokým pruhem jemně zdobené kůže. Její vlasy jí padaly v jemných vlnách na ramena. Byly tak tmavé, že se zdály černé, ale občasné záblesky hnědi prozrazovaly jejich skutečnou barvu. Její rysy měly elfí krásu, ale v mihotavém světle plamenů bylo vidět, že jsou spíše snědé Sluncem než bledé Měsícem.

"Finduilas, má lásko, to už mě máš tak brzy dost?"

Usmála se a podala mu mošt. "Můj pán Denethor nezná své vlastní síly. Omdlévám u tvých nohou. Nedal by snad každý muž rád na tvůj příkaz svůj život? Já nemohu udělat méně. Ale raději bych žila, abych ti dále sloužila. A abych ti dala dar." Oči jí zajiskřily, když si od ní bral číši.

"Myslel jsem, že už jsem tento dar dostal. Ale asi mluvíš o něčem jiném."

"Můj pán je doma dosti zřídka, takže se z mých darů může opravdu těšit. Ale zle by se můj otec tvářil, kdyby se dozvěděl, že můj manžel volí raději společnost Mordorských skřetů než společnost jeho dcery. Když tě vidím jednu noc do měsíce, je to zázrak."

"Syn Správce a kapitán Východní hranice má mnoho povinností. Ale nechci, aby se říkalo, že zanedbávám své povinnosti manželské. Mohu s tím něco udělat?"

"Můj pán je moudrý a vznešený a já nejsem více než nevděčné dítě. Ale teď bez žertování, bylo by možné, abych se vrátila do Dol Amrothu, do svého domova? Minas Tirith je velká a krásná, ale osamělá a vzdálená od moře. Ach, jak mi chybí křik racků a ukolébavka vln na pobřeží! Copak bys nemohl přesvědčit svého otce, aby tě místo toho udělal kapitánem Jižní hranice?"

Denethor vstal a položil jí ruce na ramena. Stroze řekl: "Ať je má láska k tobě sebevětší, tohle bych nikdy nemohl udělat. Mou hlavní zodpovědností je Minas Tirith, protože Gondor stojí i padá s Minas Tirith. Skřeti jsou stále troufalejší a z Minas Morgul podnikají výpady až k Velké řece. Musíme je nyní rozdrtit a Minas Morgul též."

Finduilas zavrávorala. "Můj pane! Na výpad proti Minas Morgul nemůžeš ani pomyslet! Ani poslednímu Králi Eärnurovi se to nezdařilo."

"Král Eärnur přijal výzvu k souboji s prokletým Černokněžným králem a byl ztracen. My jej můžeme napadnout s plnou silou a zvítězit! Nemůžeme je již déle nechat napadat naší zemi, loupit a rabovat. Skřeti musejí být zastaveni u zdroje."

"Můj pane! Můj pane! Nezkoušej takovou věc! Hledáš-li slávu, cožpak nejsou i jiní nepřátelé, které je třeba porazit? Korzáři útočí proti celému pobřeží a muži z Dol Amrothu mají těžký úkol, aby udrželi moře pro Gondorské lodí bezpečné. Nejsou snad stejně nebezpeční?"

"Tak argumentoval Thorongil na radě." Finduilas rychle vzhlédla. Denethor si toho nevšiml a pokračoval: "Thorongil je velký kapitán, ale není z Gondoru a nechápe, že Minas Tirith je srdce Gondoru a musí být za každou cenu chráněna. Kdyby bylo po jeho, polovina mých mužů by byla stažena na bezcennou výpravu proti Korzárům. Zůstali bychom tu bezbranní!"

"Možná Thorongil jasněji než ty vidí důležitost všech částí Gondoru a nejen jeho srdce. K čemu je srdce, když nemá tělo? Korzáři jsou jen lidé a mohou být poraženi. Minas Morgul je černokněžnictví; zaútočit na ni by byla sebevražda. Thorongil je možná cizinec, ale přemýšlí o Gondoru jako o své zemi. Řekl mi..."

Finduilas se zarazila. Na Denethorově tváři se objevil nový rys - ostražitost.

"Pokračuj. Co říkal?"

"Řekl mi, že Gondor byl jednou mnohem větší; rozprostíral se všude na západ od Velké řeky. Řekl mi, že muži Gondoru stále ještě žijí na dalekém severozápadě a zadržují nepřátele, kteří by nám jinak vpadli do nechráněného týlu a zničili nás. Není to cizinec, Denethore, je to jeden z nás."

"Tak proč před námi skrývá svůj původ? Nikdo se tu ani nedohadoval toho, cos mi právě řekla. Nemluví o své minulosti ani před Správcem. Jak to, že ti ji jen tak najednou přišel vyprávět?"

Finduilas zrudla. "Mluvili jsme spolu, můj pane. V mnoha ohledech je stejný jako ty, velký vůdce, král mezi muži. Když jsi byl pryč, nabídl mi své přátelství a společnost. Chápe moji osamělost v Minas Tirith, a možná ji i částečně sdílí. Občas, když se na mě podívá, cítím, že vidí někoho jiného, někde daleko a velmi dávno."

Denethor jí zíral do tváře. Otevřel ústa, aby položil otázku, ale zarazil se a rozmyslel si to. Finduilas před ním poklekla a uchopila jej za ruku. "Můj pane, řekla jsem, že mám pro tebe dar. Nosím pod srdcem tvé dítě. Syna. Pro něj, když už ne pro mne, prosím, nech Minas Morgul na pokoji."

***

Denethor stál na Rammas Echor a hleděl na jih. Zarudlé Slunce mizelo na západě a první obláčky mlhy se zdvihaly nad Velkou řekou, která ubíhala k moři. Mírumilovný duch běžel na vzdálených polích a městečkách, jak rolníci a řemeslníci končili svoji celodenní práci a chystali se k večernímu jídlu. Rybářské lodky se stahovaly k molům a rybáři vykládali své úlovky. Hlídky posílaly výkřik "Vše v pořádku!" podél řetězu strážných věží. Pokřik se zvedal zdola zpod Denethorových nohou, došel k mužům vedle něj a pokračoval dále do soumraku, který již přikryl zdi města.

Pod Denethorem zeď končila na kraji útesu. Stál na vrcholku úzkého schodiště, které se vinulo tam a sem, až po několika stovkách stupňů ústilo do zátoky s moly, k nimž mohly připlouvat lodí s nižším kýlem. Přístaviště bylo i přes příkré schody oblíbeno rybáři od severu až po Ústí Anduiny, protože bylo na dlouhé míle nejbliže k Minas Tirith a jejím tržištím.

Denethor si rybářských loďek příliš nevšímal. Jeho pozornost byla spíše zaměřena na větší loď, dost velkou, aby mohla plout po moři, s nízkým kýlem, aby mohla křížovat po řece, nyní připoutanou u jednoho mola. Přístavní dělníci nosili na palubu množství beden, žoků a sudů. Poblíž stála skupina mužů seřazená v šiku. I v rostoucí temnotě mohlo Denethorovo zkušené oko rozpoznat jejich zbraně - luky, kopí a meče. Zvuk hlasu jejich kapitána, který jim cosi říkal, slabě doléhal až k Denethorovi.

Denethor počkal, až byla loď naložena. Pak rychle seběhl schodiště a dostal se dolů, právě když se poslední voják nalodil. Kapitán propouštěl přístavní dělníky se slovy díky ů a chystal se k odplutí. Denethor na něj zavolał: "Thorongile!"

Thorongil se otočil a přišel k němu. Sevřel Denethorovu ruku. Jeho hlas byl přátelský. "Denethore! Přeci jen jsi se přišel s námi rozloučit, ty, který jsi byl tak moc proti této výpravě?"

Denethor se chladně podíval do Thorongilových očí. V Thorongilově chování nemohl najít žádné známky nepřátelství. Někomu stojícímu poblíž by připadali jako loučící se bratři, jejich vlasy se stejným tmavým odstínem hnědi, jejich oči stejně šedé, na jejich tvářích tatáž hluboká, pronikavá úcta. Thorongil mohl být o kousek větší, ale Denethor byl o totéž mohutnější v ramenou.

"Nevyhrál bys, kdyby tě Mithrandir nepodpořil. A ani tak jsi vlastně nevyhrál. Místo armády máš s sebou jen tuto malou skupinu, ne víc než pět desítek mužů. Minas Tirith zůstane chráněna."

"Nikdy mým přáním nebylo ohrozit Minas Tirith. Ale nemůžeme se bránit na všech frontách stejně. Musíme udeřit na jihu, dokud je na Východě relativní klid. Máš totiž pravdu, Denethore, moc Minas Morgul a Mordoru narůstá. A až přijde čas se s ní měřit, budeme potřebovat celou naši sílu. Moře musí střežit náš jižní bok, a to může jen tehdy, rozdrtíme-li Korzáry."

Denethor ta slova zvažoval. Byla hezky řečena, ale vypadalo to, že se za nimi skrývá více, než prozrazovala. "A co západ, a co sever? Věnoval jsi jim též svou myšlenku?"

"Nepřišel jsem snad do Gondoru před mnoha lety právě ze Zlaté síně v Meduseldu? Rohirrim, naši spojenci, střeží tuto hranici. Ale budeme potřebovat i jejich pomoc, takže bychom udělali dobře, kdybychom získali i vzdálenější spojence. Radil bych vyslat posly do Zlatého lesa a ještě dále, k trpaslíkům do Ereboru."

Denethor se pohrdavě zasmál. "Rohirrim! Jsou to dobří lidé a dobří spojenci, ale ve své armádě pro ně nemám použití. Raději ať zůstanou v Rohanu a brání nás odtud. Ještě méně věřím elfům či trpaslíkům. Starají se snad o Minas Tirith a Gondor?"

Míhl se v Thorongilově pohledu náznak výtky? "Možná ti to připadá již dávno, kdy Elendil a Gil-galad společně bojovali u Černé brány Mordoru. Hranice Gondoru se od té doby sice zmenšily, ale s elfy máme stále společný jazyk Númenoru. Oni si pamatují Gondor, jak vypadal zastara. Králové stále ještě žijí v jejich paměti. A Král možná znovu přijde do Minas Tirith."

Denethor řekl: "Nemyslím, že to uvidím. V Minas Tirith vládnou Správci a lid je jim věrný. Budu Správcem po svém otci, a můj syn bude Správcem po mně. Mým úkolem je chránit životy lidí před falešnými nároky na trůn stejně jako před Mordorem. Nejsem hlupák. Víím, že Isildurův syn Valandil vládl v Severním království, ale to už není. Jeho potomci se možná toulají na severu, ale již nejsou králové."

"Potomek králů se může stát znovu králem, pokud si to lidé přejí. Je jen zapotřebí prokázat původ."

"Inu, přinejmenším ty nejsi žádný král, ať si má žena říká, co chce. Vy cizinci jste všichni stejní. Správce ti nabídl tu nejlepší budoucnost, v jakou jsi mohl jako muž Gondoru doufat, ale ty nevidíš za své kořeny. Jeho snaha selhala."

Thorongil potřásl hlavou. "Osud světa leží na všech svobodných národech, nejen na Gondoru. Ale nemohu se teď s tebou hádat. Volají mě mé povinnosti." Otočil se k odchodu.

Denethor za ním zavolal: "A až se vrátíš, nepřibližuj se k mé ženě. Nemusíš pečovat o její stesk po domově. Jejím domovem je nyní Minas Tirith."

Thorongil se otočil zpět. "Denethore, starej se o Finduilas. Bojím se, že se jí v Minas Tirith nedaří dobře. Jsou to už dva roky, co jsi ji sem z Dol Amrothu přivedl, ale její myšlenky stále patří jejímu domovu u moře. Kvůli tobě zůstane v Minas Tirith, ale je to pro ni těžké, když jsi pryč. Snažil jsem se jí pomoci, jak jsem jen mohl. Dítě jí přinese na nějakou dobu radost, ale jen když u toho bude i otec."

Denethora pozvolna začínala ovládat zlost. "Stále nespokojen s přednáškami o vládnutí a vojenských záležitostech, musíš mi dávat ještě rady do manželství? Co ví tulák jako jsi ty o rodinných záležitostech? Žádné žena by tě nechtěla, to se vsadím. Muž bez minulosti nemá ani žádnou budoucnost. Nemluv o věcech, kterým nerozumíš."

Thorongil odpověděl, dotčen do hloubi srdce. "Některé ženy by daly přednost tulákovi po ruce než manželovi, který je pořád někde pryč. Znáám srdce Finduilas lépe, než si myslíš. A syn, jehož otec je pryč, musí hledat otce, kde může."

Denethor popadl jílec meče, který mu visel po boku. Jeho klouby byly bílé, ale jeho hlas byl studený. V očích mu hrála zuřivost. "Syn Finduilas je MŮJ syn a dítě Minas Tirith. Jdi raději rychle na svou bláznivou výpravu. Bylo by pro tebe lepší, abys padl v boji, protože jestli se vrátíš do Minas Tirith, přísahám, že tě vlastní rukou zabiji!"

Thorongil neodpověděl, ale obrátil se a vyšel po můstku na loď. Kotevní lana byla odhozena a loď pomalu vyplula z doku. Vítr nadouval plachty, nyní již rozvinuté, a loď se stále rychleji pohybovala přes široké vody Velké řeky osvětlené hvězdami směrem k oceánu.

Denethor stál jako vytesaný z kamene a zíral do tmy dlouho poté, co mu loď v soumraku zmizela z očí. Ale jestli temnota byla venku nebo uvnitř jeho mysli, to už nepoznával.

*Z anglického originálu dostupného na síti Internet přeložil **Petr Novotný**.
Původně otištěno v Dechu draka 3/1994.*

Thorin č.3/95

Příliš vysoký strom nespatříš

Daniela Binderová

"Neboť z tohoto příběhu opět neexistuje výstupní místo, a to východ pro cosi smysluplného"
Daniela Trávníčková: Pohádky

Když se mi dostala do ruky první dvě letošní čísla Thorina a začela jsem se do diplomové práce Daniely Trávníčkové, myslela jsem si v první chvíli, že je to nejnovější dílko některé akční skupiny, která si brousí svůj důvtip na zrádných zákoutích pseudojazyka. Jala jsem však ujištěna, že tomu tak není a že držím v ruce skutečně úryvek vysokoškolské práce oboru literární věda.

V prvé řadě mě zarazil jazyk, který autorka užívá (o to víc, že nejspíš studuje bohemistiku!) Takhle totiž obvykle vypadá koncept překladu z nějakého cizího jazyka, psaný ve spěchu a pod vlivem menšího množství alkoholu, který vyžaduje několikere následné cizelování. Pro názornost uvedu několik příkladů:

"pokušitel psavství" (ve smyslu "ten, který se pokouší psát")
"zadat si v sobě skutečnosti"
"rozcestí předkládá nutnost rozhodnout se"
"vybrán z pomsty dárků k dědečkovi"

Kromě toho ovšem pokládala autorka za nutné zaštitit svou práci přemírou výrazů, ba celých vět, které nemají obsah buď žádný, nebo ryze banální (Ráda bych v oné souvislosti připomenula onen případ s pejskem, kočičkou a nestravitelným dortem). Dovolím si opět ocitovat některé obzvlášť potrhlé věty, aby takto, vytrženy ze svého kontextu, zazářily ve své skutečné nezapnosti:

"Aby snaha o uchopení pohádek nezůstala v nesrozumitelně čtivém textu."
"Na základě věčného sváru mezi originálem a překladem ... [jsem si] vyzkoušela přímý kontakt s anglickým textem."
"Přestože už sama předchozí věta zní strašlivě, její položení je vlastně malým zázrakem" (1)
"I když předcházející řádky znějí pateticky, není jejich potvrzení nesnadnou záležitostí."
"Nimral je se svou odpornou cestou od počátku smířen, a to opět nedodává zvláštního lesku jeho tolik potřebné, ale nevyskytující se tvrdohlavosti."
"Právě tato nikdy nekolísající odevzdanost v tušení nechtěného nevyžaduje pevnou vůli rozměrů, o jakých se tvrdohlavcům ani nesnilo."

Obsah je na tom ještě hůř. Pokoušet se najít nějakou jednotící myšlenku (nebo vůbec nějakou rozumnou myšlenku) je zdá se práce zbytečná. Útržky nedomrlých nápadů se navzájem hystericky překřikují a přetlačují, aniž dbají o to, vztahují-li se ke správnému literárnímu dílu. Mezi nimi bezhlavě pobíhají nepochopení a špatné interpretace (2) a cestou zakopávají o povalující se banality. Tu a tam projde kolem důstojným krokem Citát ze Slavného Díla, aniž si všimne, kudy kráčí a kdo jsou jeho společníci. Celkově vzato, nenapadá mě jiné označení než intelektuální kýč.

To všechno, o čem jsem se až doposud zmínila, nestojí ani řeč a nezasluhovala by si víc než čtenářův shovívavý úsměv, kdyby...

Kdyby ovšem nastala chvíle, kdy se čtenář prokouše až ke kapitole *Nimralův list* - a vylezou mu údivem oči z důlků. Neboť se dozví věci, které by ho ani ve snu nenapadly. Např.:

Nimral je v zajetí libovůle nadřazených bytostí, a nehodlá o lepší obraz (!!!) své přítomnosti nikterak bojovat, Farník zneužívá jeho slabosti a Nimral (proto?) žije vcelku marně.

Strom je zmetek, kterému chybí ideální Kmen, Kůra a Větve, setrvává v roli fetiše, zůstává v mezaninu a v jisté chvíli se "odděluje od mýtického jasanu". (3)

Andělé vystupují pod podstatnými jmény konatelskými, coby nadřazený orgán vykonávají dozor, později se setkáváme s božstvem v pravém a moderním (nepersonifikovaném) Boha (nebo Boha a Dábla, chcete-li) a to všechno v rámci čtyř "časoprostorových mýtických kotoučů", které jsou "silně znervózňujícím prvkem pro čtenářovu mysl".

Na závěr hodnotí autorka *Nimralův list* jako "plynutí bez významu, které ani nespěje k něčemu novému, co by snad význam mít mohlo."

***

Dost však ironie - to všechno se dá vyjádřit jedinou větou. Autorka prostě vůbec nic nepochopila - bohužel. Nenašla ten správný úhel, z něž je třeba se podívat, aby vyprávění dostalo smysl a celistvost.

Příznávám, že se mi moc nechce tento příběh vysvětlovat a už vůbec ne přeuvyprávět. Přesto cítím jistou povinnost (a také nutkání) se k celé věci vyjádřit - snad mi odpustí ti, kteří to považují za zbytečné. Pokusím se říct jen to nejnnutnější.

Ať už se to někomu líbí nebo ne, je *Nimralův list* (do jisté míry) opravdu alegorie, ať už Tolkien o alegoriích prohlašoval cokoli. Alegorie, která vyrostla ze strachu o to, bude-li někdy dokončen Pán Prstenů.

Dovolím si ocitovat pár dopisů. Dopis č. 199 (24. 6. 1957) pro Caroline Everetttovou:

"*Nimralův list* vznikl náhle a prakticky celý najednou. Napsal jsem ho skoro na posezení a skoro v té podobě, ve které byl vydán. Když se na něj dívám z odstupu, měl bych říci, že vznikl v době, kdy jsem byl zabrán do práce na Pánu Prstenů, vědom si toho, že buď bude dokončen velmi podrobně nebo vůbec."

Dopis č. 241 (8.-9. 9. 1962) pro Jane Neavovou:

"A samozřejmě jsem měl strach o můj vlastní vnitřní Strom, *Pána Prstenů*."

Pro úplnost ještě dodávám, že v dopise č. 153 (září 1954) pro Petera Hastingse v souvislosti s diskusí o hříchu a svobodné vůli označuje Nimralův list za "očistcový příběh".

Kromě toho (a tady se už pouštím na tenký led) vzniklo toto vyprávění ještě z jednoho strachu - z obavy, zda a jak bude Strom (a spolu s ním vůbec celý Les) přijat. A to nejen lidmi - je to příběh o oprávněnosti podílu na stvoření, a o ceně, která má být za to zaplacená.

Ten podíl je totiž právo, které nelze zneužívat, a je těžké jej užít a nezanedbávat přitom věci jiné. Přece však je to jen prořešek menšího významu - vždyť Nimral byl nakonec přece jen shledán "hodným Laskavého zacházení" poté, co přestal přikládat stromu přílišný význam. A hle - v tu chvíli byl jeho Strom přijat a dokonán. To, co žilo jen v Nimralově fantazii, se stalo skutečností. Ale ani zde příběh nekončí - Nimral už prošel velký kus cesty a nakonec se dobrovolně celé své země vzdává, neboť ví, že je to jen nepatrné písečné zrnko proti Horám, které odpradáвна čekají na obzoru na všechny, kdo jsou připraveni vstoupit.

Kdykoli čtu tento příběh, vždy znovu a znovu mě dojíámá onen závěrečný rozhovor Prvního a Druhého hlasu. Opětovně mě ujišťuje, že přece jen snad jdeme po správné cestě.

"Zdá se to velice prospěšné," řekl druhý hlas. "Skutečně se to osvědčuje, jako odpočinek i jako rekonvalescence; a nejen to, pro mnohé je to ta nejlepší pozvánka do Hor. V některých případech to dělá divy. Posíláme jich tam stále víc a víc. A málokdy se vracejí."

Poznámky:

1. Schválně si najděte, jak ona předchozí věta zněla
2. Mezi nimi také jeden úplný nesmysl- autorem literární předlohy *Nekonečného příběhu* je Michael Ende, o němž by se také časem slušelo v tomto časopise zmínit. [Co se odkazu na filmové zpracování týče- film s původním názvem *Die Unendliche Geschichte* je dílem Wolfganga Petersena a George Lucas s tím nemá nic společného. - pozn. red.]
3. Abych parafrázovala onen známý Profesorův výrok o Prstenu: Oba stromy rostou nahoru a tím podobnost končí.

Thorin č.3/95

Hvězdné učení po způsobu elfů

lalaith

Tato krátká kompilace pokud ne všech, pak alespoň většiny zmínek o středozemské hvězdné obloze si neklade za cíl úplnost ani neomylnost. Vznikla jako příspěvek do elektronické konference o díle J.R.R.Tolkiena a její překlad a uveřejnění v Thorinovi vás má spíše ponouknout k noční výpravě, na které budete moci sami obdivovat krásy Remmirath či snažit se rozpoznat dvojitou hvězdičku ve Velikém Srpu (řečeno po hobitím způsobu). Anebo si zajděte na hvězdárnu a nenechte si zkazit nádhernou podívanou na Saturn myšlenkou, že nevíme, jak se nazýval v quenijštině; pamatujte, že mnohdy je lepší vidět než vědět, a že zrovna obloha jako jedna z mála věcí zůstává téměř stejná tehdy, nyní a možná i nadále. A proto se skvěle hodí k výletům na Ardu; je to smutné, ale jedny prázdniny jsou beznadějně pryč a druhé nekonečně daleko a tak nezbyvá než vzít za vděk místo zelených plání a mořské pěny "pouhou" povídkovou tmou a Vardinými světýlky. Snad vám na chvíličku dají zapomenout na privatizaci, studijní oddělení, reklamní slogany a jiné výdobytky civilizace.

Následující pojednání se zabývá elfskou astronomií čili hvězdnou moudrostí.

Už tu byla probírána Remmirath, Hvězdná Síť, Borgil a Menelvagor / Telumehtar / Orion. Je jen potřeba dodat, že Remmirath nelze přeložit jako 'hvězdná síť', jak se domnívá Burnham ve své *Celestial Handbook*: dodatky *Pána Prstenů* upřesňují, že název znamená 'síť klenotů' (REM 'oko sítě' + MIR 'klenot' + koncovka množného čísla). Menelvagor, quenijsky Menelmacar značí 'válečník nebe'. Orionovo další jméno, Telumehtar, které se objevuje pouze v dodatku *A Pána Prstenů*, je nejspíše starší název tohoto souhvězdí. Původně to zřejmě bylo jméno Tulkasova syna (což je zmiňováno přinejmenším v *Lost Tales*), který byl z nějakého důvodu vyzdvižen na oblohu. Je zajímavé, že Etymologie v 5. dílu *Historie Středozemě* posuzují jméno Telumehtar co se významu týče totožně jako Menelmacar / Menelvagor: TELUMĚ 'nebeská bář' + MEHTAR 'válečník', což je tvar, který etymologicky souvisí s MEGIL, 'meč' (jako v Mormegil, Černý Meč). Stále ještě nemáme jasno v otázce Borgilu. A *Silmarillion* přináší řadu dalších názvů souhvězdí a hvězd:

"V ten čas vytvořila [Elentári] Carnil a Luinil, Nénar a Lumbar, Alcarinquē a Elemmírē, a mnoho jiných starodávných hvězd seskupila dohromady a ty na nebesích Ardy sloužily za znamení poutníkům: Wilwarin, Telumendil, Soronúmē a Anarríma; a Menelmacar s blyštivým pásem, jenž předpovídá Poslední bitvu, ke které dojde na samém konci dnů. [Zde mizí původní příběh o Tulkasovu synovi a vynořuje se Orion dneška, podoben heroldu Valar Eonwē.] A vysoko na severu jako výzvu Melkorovi zavěsila korunu ze sedmi mocně zářících hvězd, Valacirca, Srp Valar a znamení soudu. [Nezdá se však, že by to na Melkora udělalo zrovna mocný dojem.]"

Nyní přejděmež k jednotlivým hvězdám. Jsou to zejména Carnil a Luinil, zřetelně označeny jako dvojice. Počátky jejich názvů *Silmarillion* překládá jako CARN, 'rudý' a LUIN, 'modrý'. Zbytek zůstává nerozluštěn, ale já se domnívám, že je to jednoduše GIL, 'hvězda', které zmizela první souhláska (běžný proces). Čili, elfové popisují význačný pár červené a modré barvy. Na mysl hned přijdou dvě možnosti: Betelgeuse a Bellatrix (ramena Oriona) či Betelgeuse a Rigel (rameno a levá noha), nebo Síríus a Procyon, dva nebeští psi. Avšak v následujícím textu je Síríus jasně identifikován jako "modré světlo Helluinu" (kde HELL je 'led', jako v Helcaraxē, a LUIN je 'modrý'), tak že dvojice Síríus / Procyon se zjevně nehodí. Můžeme tedy vyvozovat, že Carnil je Betelgeuse (do úvahy přichází také Antares, ale ten nemá dostatečně blízko žádného modrého souseda) a Luinil buď Bellatrix nebo Rigel, oba v Orionu.

Další na řadě jsou Nénar a Lumbar. Jejich jména nejsou bohužel nikde přeložena, ale Etymologie obsahují quenijský tvar LUMBĚ pro 'smutný, temný, zasmušilý'; NEN obvykle značí 'voda' a druhý tvar by mohl být zbytkem po NAR, 'ohoň, světlo'. Dostáváme tedy dvě hvězdy, pojmenované zhruba 'Vodní plamen' a 'Temný plamen'. Je nesnadné tato jména vyložit. Mohla by se vztahovat k hvězdám nevysoko nad obzorem (sledováno z Beleriandu), jejichž světlo se jen obtížně prodírá mlhami při horizontu. Snad Archernar v souhvězdí Eridanus a Canopus v Argo Navis?

Alcarinquē silmarillionské dodatky překládají jako 'Nádherná' (*angl.* 'glorious'). Opět není možné definitivně ji ztotožnit s některou hvězdou na moderních hvězdářských mapách, ale pokud snad jméno naznačuje jistou podobnost s hvězdnými mýty vzniklými později ve 4. věku, mohl by to být Regullus ve Lvu. Elemmírē, jehož jméno nosil i významný vanyarský básník, obsahuje opět MIR, 'klenot' a možná i ELEN, 'hvězda'. Tedy Hvězdný klenot. Domnívám se, že ztotožňovat ho s Gemmou, Hvězdným démantem v Severní koruně, je příliš odvážné, ale žádná bližší identifikace není bohužel možná.

Už jsem se zmiňovala o Síríu neboli Helluinu. Síríus je jasně označen, takže odpadají veškeré dohady. Snad jen poznámka k "ledové modři", která je dobrou charakteristikou jeho světla. Je zajímavé, že elfové ho už popisují jako modrého, zatímco mnozí starověcí astronomové jako červeného nebo růžového. Wilwarin je jméno celého souhvězdí, jehož název silmarillionský rejstřík překládá jako 'motýl'. Základem slova je WILWA, 'nižší ovzduší' (na rozdíl od ILMEN, 'vysoké oblohy', což je oblast, kde se nacházejí hvězdy). Někde v textech se objevuje poznámka, že jde o Cassiopeiu a totéž ke jménu poznamenává i rejstřík. Telumendil opět obsahuje TELUMĚ, čili 'nebeskou bář', a -DIL nebo -NDIL je tvar, který se často objevuje ve jménech a značí 'sklony k něčemu' (zhruba proto se Tyler rozhodl přeložit Telumendil jako 'milovník nebes', ačkoliv Etymologie tehdy ještě nevyšly). Není jasné, které souhvězdí by mohlo být takto nazýváno - snad Herkules; avšak mýtická či geografická spojitost s Telumehtarem by byla pouhou spekulací.

Zato Soronúmē vypadá celkem jednoznačně. Silmarillionské dodatky objasňují, že obsahuje q. kořen SORON, 'orel', a další část může být númen, 'západ'. Čili Orel Západu, Orel z Amanu (kde bylo sídlo orlů sloužících Manwē) a nejspíše odpovídá našemu souhvězdí Aquilla. Naproti tomu Anarríma je souhvězdí, které nelze interpretovat. Možná se skládá z NAR, 'ohoň' nebo ANAR, 'slunce' + RIM, 'sídlo'; ale proč by mělo být nějaké souhvězdí nazýváno 'domov ohně', či 'domov slunce', není jasné.

Valacirca, Srp Valar, je zajisté sedm hvězd z Ursa Maior, které dávní Edain nazývali Sedm hvězd (o nichž se při jedné příležitosti zmiňuje Beren) a hobiti Srp. Foster se domnívá, že Sedm hvězd Durinovy koruny, které bylo možno spatřit za plného denního světla, je trpasličí ekvivalent pro Valacirca, ale půlkruh, do kterého jsou tyto hvězdy seskupeny na Durinově znaku, naznačuje, že by se mohlo jednat spíše o Severní korunu, než o Velkou medvědicí. Za úvahu v každém případě také stojí poznámka ze *Silmarillionu*, popisující Valacirca jako "korunu ze sedmi jasných hvězd".

V pojednání o elfském hvězdném učení nemohu vynechat Slunce a Měsíc, ANAR a ISIL, či ANOR a ITHIL. A nakonec je tu Gil-Estel, 'hvězda velké naděje', jak elfové pojmenovali Eärendilův silmaril, když ho poprvé spatřili zářit na ranním nebi. Ostatní bludné hvězdy nejsou bohužel zmíněny, leda bychom připustili ztotožnění Borgilu a Marsu. Je pozoruhodné, že zmínky o některých hvězdách a souhvězdích se objevují až v pozdějších verzích Pána Prstenů. Původní vydání postrádají odkazy na Remmirath a Borgil a v *Silmarillionu* se objevuje pouze Telumehtar / Menelmacar. Můžeme tedy doufat, že jak budou pokračovat Christopherovy práce na revizích *Silmarillionu* v Historii Středozemě, budou se naše znalosti o eldarském hvězdářství ještě rozšiřovat.

Z textu zasláno v rámci anglické tolkienovské konference přeložila
Mírka Mísáková.

nej čekat, že se bude zaměstnávat bojem s netvory. Beowulf tedy koná činnost, která je pro něj běžná; jeho jediné rozhodování, pokud se vůbec rozhodování, proběhlo ještě doma v Geatlandu - má jet pomoci Hrothgarovi, anebo mu stačí netvoří na domácí půdě? Rutina; kdyby se choval jinak, kdyby se netvorům vyhýbal, druhové by se mu vysmáli. Gilese však nic naléhavého (tj. není ohrožen přímo jeho život) nenutí vzít mušketu a vyběhnout na obra. Obr, jak už jsme říkali, si ho vůbec nevšimá, a navíc je pravděpodobně, že časem se přesune jinam i bez Gilesova přispění. Farmář tedy jistou možnost volby má, a volí boj - poněkud překvapivě vzhledem k jeho dosavadnímu způsobu života. (To, že si při boji zpočátku počíná směřně, není způsobeno ani tak nedostatkem odhodlání jako spíš nedostatkem praxe, což lze napravit.) Gilesovo rozhodnutí a následný čin, hodnoceny měřítky jeho prostředí, představují tedy z určitého hlediska cosi daleko mimořádnějšího, než ve své době znamenalo Beowulfovo vítězství nad Grendelem.

U otázky rozdílných měřítek teď chvílku setrvám, a to ve vztahu k nestvůrám a k **míře jejich strašlivosti**. Jeden ze zásadních rozdílů je třeba spatřovat v tom, že Tolkienovi netvoří většinou mluví. To je podstatně zlidštuje a ubírá jim na schopnosti vyvolávat onen ochromující strach, který v nás vzbuzují věci a bytosti beze jména, bez tváře či ty, které komunikují způsobem nám vzdáleným, popřípadě nekomunikují vůbec. Chrysophylax není jediným Tolkienovým drakem, který si libuje v diskusích. Vzpomeňme si na Šmaka a na jeho povídání s Bilbem. Celkový obraz Šmaka ani Chrysophylaxe sice nenechává nikoho na pochybách, co se týče destruktční kapacity obou draků, Tolkien sám varuje před nebezpečím kouzla dračí řeči, nicméně jejich konverzační výstupy snižují napětí a vzbuzují ve čtenáři i v dalších zúčastněných postavách myšlenky typu: "Však ono to nějak dopadne - vždyť se s ním dá mluvit!" Zdůrazňuji, že to nemá co dělat s konečným *výsledkem* jednání s nestvůrou; jde pouze o *pocit*, jaký máme v průběhu jednání. Gilesov obr také mluví, sice ne přímo s Gilesem, ale dost na to, aby si o něm čtenář udělal odpovídající obrázek, mluví i skřeti, Glum a prstenové přízraky. V posledních třech případech už dochází různými způsoby k mrzačení jazyka: skřeti řeč zní ostatním postavám nelibě pro svou hláskovou strukturu i pro to, jak hrubě se ozývá ze skřetích hrdel, Glum šišlá (v originále spíše syčí, což zní znatelně výhružněji), a podivný hlas prstenových přízraků, přestože ve srozumitelném jazyce, mrazí do morku kostí. Nejde však z prstenových přízraků větší hrůza ve chvílích, kdy nemluví, ale jen syčí a čenichají? Kdo u Tolkiena nemluví vůbec, je například balrog - a z toho již číší čirý děs. Máme-li proto výše zmíněný význam používání řeči jakožto prostředku snižování hrůzy stále na zřeteli, pochopíme, oč hrozivější atmosféra vládne v Beowulfovi, kde se netvoří sice projevují jakýmsi zvuky, ale žádný z nich nepronese souvislé slovo. S Grendelem, jeho matkou ani drakem se hovořit nedá - s nimi lze pouze bojovat, a to ve vlastním zájmu vítězně.

Hrdina starých časů se však nezabýval jen bojem. Druhou, stejně tak podstatnou složkou jeho života byly hostiny v hodovních síních jeho pána, hostiny, k nimž patřily pivo a medovina, hlas pěvce doprovázejícího se na harfu, a chvástání bojovníků. Všechny tyto momenty v *Beowulfovi* samozřejmě najdeme, ale najdeme je i ve *Farmářích Gilesovi*, mistrovsky upravené tak, aby sice bylo poznat, kam původně patřily, ale aby působily přirozeně v prostředí vesnice, zalidněné neurozenými *ceorly*. Tak například velkolepý Heorot, kde Beowulf se svými družiníky přijímá číse medoviny z rukou Hrothgarovy královny, se mění na kuchyň v Gilesově chalupě, kde farmář popíjí silné pivo se svými přáteli; posměvačný zaběhlec Unferth, který štiplavými poznámkami zpochybňuje Beowulfovy předchozí statečné skutky, i když později mu pro boj v jezeře zapůjčí vlastní meč, se mění na kováře - pesimistu, který pod nátlakem vybaví Gilese obrněným kabátem. (Jen tak mezi řečí, přezdívka Sam Sluníčko je sice ironická, ale nijak zlá; Unferth by se do češtiny doby přemyslovské mohlo překládat zhruba jako Nemysl, tedy volně řečeno Trouba).

Chvástání, další zvyk pěstovaný na hostinách starogermských válečníků, se tehdy pokládalo za společenskou povinnost. Byla to jakási předehra vlastního hrdinského činu: pronesením chlubně řeči se bojovník oficiálně zavazoval k vykonání určitého odvážného skutku. Vykonal-li ho, zaslouhoval slávu, o jejíž šíření se staral *scop* prostřednictvím oslavné písně. Padl-li bojovník takřkajíc v akci, bylo také dobře - hrdinská smrt se cenila vysoko. Pokud však svému slovu nedostal, ztratil čest a tím pádem i možnost dobýt si slávy. Beowulf byl v tomto směru hrdinou příkladně kladným - básník proto po zavržení nějaké Beowulfovy akce zhusta nezapomíná podotknout, že Beowulf splnil, čím se chvástal. Dnes se již nedovíme, jak to opravdu vypadalo na hostinách starých Germánů, nicméně podle většiny pramenů můžeme učinit závěr, že silně pití sice mohlo sehrát při chvástávání řečích jistou úlohu, že však hlavním motivem takového jednání bojovníků byla přece jen spíše poslušnost závazků hrdinského kodexu. (O slávu totiž přicházeli nejenom ti, kdo nedostali svému chlubení, ale i ti, kdo dřepěli jako pecky a nechlubili se pro jistotu vůbec; dávný básník prozrazuje, že i sám Beowulf tak zamlada sedával, až to jeho příbuznému a pánu Hygelakovi dělalo těžkou hlavu).

Giles se v této oblasti neprojevuje jednoznačně, jeho chování v mnohém připomíná Bilbo Pytlíka a jeho vnitřní vztah k dobrodružství, vstřícný i odmítavý zároveň. To se velmi výrazně projeví ve scéně, kdy se ke Gilesovi dostává farář s mlynářem, jednak mu zvěstovat nové informace o meči a jednak ho požádat, aby vytáhl proti drakovi. (Giles sice není na rozdíl od Beowulfa králem a bránit své okolí není tudíž jeho povinností, ale stejně jako Beowulf ve své říši, i Giles je ve svém okolí jediný, kdo má nějakou zkušenost v boji s podobnými nestvůrami). Za normálních okolností by Giles asi odmítl - není důvod nevěřit mlynářovu očekávání, že se tak skutečně stane, vždyť po takové době sousedského soužití v jedné vesnici mlynář Gilese jistě dobře poznal. Je však ve svém očekávání zklamán, neboť Giles je náhodou právě povzbuzen svým silným pivem - a střet s obrem ho možná také nějak poznamenal. Obrázek farmáře, zrudlého od poplžení a nadechujícího se k siláckým projevům, si ještě nemusí získat naše sympatie, neboť cítíme, že případná Gilesova promluva bude připomínat spíše to, co slycháme a říkáme po krčmách my dnes, než slavnostní chlubnou řeč hrdiny beowulfovského typu. Vzápětí se však postava Gilese ocitá v jiných dimenzích, protože to, co se dozví o meči, v něm jednak probudí jakési "bralovské dědictví", jednak ho na významové rovině spojí s postavami doby heroické, a to jednak motivem prastarého meče s kouzelnými vlastnostmi, jednak samotnou připomínkou legendárního hrdiny. Příběhy o slavných skutcích z doby dávnou minulosti měl rád nejen farmář Giles nebo Bilbo Pytlík, ale i válečníci z doby Beowulfovy. *Scop*, hrající o počest Beowulfova vítězství nad Grendelem, nezná lepší způsob, jak oslavit mladého hrdinu, než zpívat o Sigemundu drakobijci a jeho vítězství; tímto způsobem vyzdvihuje statečného Geata na stejnou úroveň s oním slavným bájným hrdinou. Připomínka hrdinného Bellomaria ve scéně z Farmáře Gilese tedy navozuje podobnou atmosféru, půda již je perfektně připravena pro Gilesovu řeč - teď už nikoli žvanění opilce, ale chvástání následovníka Bellomariova, milovníků hrdinské poezie vlhnou oči - a co Giles udělá? Povolá na pomoc celou svou přízemní vesnickou zchytralost a snaží se vytáčet! Tak se ovšem opět elegantním obloukem přenášíme z hodovní síně zpátky do Gilesovy kuchyně.

Přestože Tolkien hovoří jen o případném podvědomém vlivu, jsem toho názoru, že při psaní Farmáře Gilese vycházel z Beowulfa stejně tak vědomě, jako vycházel ze staroanglické poezie při psaní některých veršů v Pánovi prstenů. Jenomže zatímco elegické zpěvy vložené do Pána prstenů se od originálů liší převážně jen tím, že jsou psány v nové angličtině (ale zachovávají nejpodstatnější rysy anglosaské poezie, jako je například aliterace, motivická skladba, celková elegická atmosféra textu a podobně), v případě *Farmáře Gilese* došlo k obrovskému posunu duchovní roviny díla - od tragického eposu o ušlechtilém a vznešeném hrdinovi k úsměvnému příběhu o nehrdinském a mírně vychytralém sedlákově.

Co asi Tolkiena vedlo k tomu, že přetvořil originál právě tímto způsobem? Na prvním místě můžeme rozhodně vyloučit nedostatek úcty k původnímu dílu nebo z něj pramenící případné snahy o satiru. K takovému závěru nás opravňuje jednak Tolkienův esej o Beowulfovi, prozrazující hluboké, téměř subjektivní zaujetí, jaké by jistě nedával najevo někdo, kdo by o díle neměl vysoké mínění, jednak to, že satira a břitké vtípkování do Tolkienova výrazového rejstříku zrovna nepatří - kolikrát jste se při četbě některé z jeho knížek smáli - opravdu, nahlas a od srdce smáli? Tolkienův humor je spíše laskavý, hojně využívající konverzační komiky - a vzhledem k rozsahu Tolkienova celého díla relativně řídký. Můžeme také vyloučit pokus o prostou nápodobu díla, neboť celková atmosféra obou příběhů se přes jejich podobnou dějovou a motivickou strukturu značně liší. Přihlédneme-li k tomu, jak věrně dokáže Tolkien napodobit staroanglickou básnickou dikci v elegických kratších básních, je nanejvýš pravděpodobně, že by takto věrně dokázal zachovat původní atmosféru i ve své nápodobě Beowulfa, pokud by se pro ni rozhodl.

Čím je tedy *Farmář Giles* ve vztahu k *Beowulfovi*? V tomto případě se jedná o přenesení starého příběhu do nového prostředí, ovšem takovým způsobem, aby veškerá původní krása zůstala zachována, aby však v nových podmínkách nevyzníval příběh příliš nepravděpodobně - proto došlo ke změně některých rekvizit. U Tolkiena nepřekvapí, že si za dějiště svého příběhu vybral právě anglický venkov, který tak miloval a který mu posloužil i jako předloha pro Kraj. Gilesovi sousedé a hobiti mají opravdu hodně společného - vždyť i sám celý příběh o Gilesovi zní trochu jako hobití převyprávění dávné legendy, která k nim doputovala ze světa velkých lidí, ze které však i po tak dlouhém čase září oslava odvážných činů a statečných srdcí.

Thorin č.3/95

Základy Quenya

Lekce 21: Etymologie - tvoření slov

[Předchozí lekce](#)

[Další lekce](#)

Základním stavebním prvkem slova je v elfštině *kořen* neboli *základ*. Často bývá zapisován velkými písmeny, někdy pod značkou odmocniny: KAL. Základ běžného typu se skládá ze tří "písmen": souhlásky (nebo skupiny souhlásek), samohlásky (nebo dvojhlásky) a souhlásky. (Některé elfské souhlásky, např. th, se do latinky přepisují více písmeny) Základy, sestávající se ze dvou písmen jsou méně časté. Existují také delší základy, obsahující čtyři nebo i pět a více písmen. Některé z nich jsou pouze rozšířením základů kratších, jiné vznikly samostatně. Je-li základ dvojslabičný, obsahují často obě slabiky tutéž samohlásku. Seznam slovních základů viz tabulka k lekci 20.

Slovo (rozumí se slovo ve své nejjednodušší podobě, bez skloňování či časování) je "budováno na svém základu". Existují tři základní způsoby takového budování slov: užití samostatného slovního základu a přidání předpony nebo přípony. Rozšiřováním základu vznikají slova s odlišným (i když přece jen příbuzným) významem a různé slovní druhy.

Samostatný slovní základ: jako slovo může fungovat i samostatný slovní základ. Nejčastěji se tak užívají základy dvoj- nebo trojpísmenné. Protože v Quenya mohou slova končit pouze samohláskou nebo *l, n, r, s, t*, lze samostatně užít jen základy končící nškerou z těchto hlásek. Odhlédneme-li od příslušných fonetických změn, jsou slova tvořená samostatným základem často stejná v Quenya i v Sindarin.

MBAR (PE)	"domov"	mar (Q)	"domov"	bar (S)	"domov"	(<i>podst. jm.</i>)
TIR (PE)	tir-	(Q)	tir-	(S)	(<i>sloveso</i>)	
"sledovat, dívat se"			"sledovat, dívat se"			"sledovat, dívat se"

Předpony: Předpony slouží v elfštině k intenzifikaci, k vytvoření slova, které vyjadřuje "postatu" významu základu. Jako předpona se užívá (stejně jako u perfekta) základní samohlásky kořene. I takto tvořená slova bývají často v Quenya i Sindarin shodná.

SIL/THIL	isil (Q)	ithil (S)	(<i>podst. jm.</i>)		
"svítit bílým světlem"	"Třpyt" (měsíc)	"měsíc"			
TALÁT	talta-	(Q)	atalta (Q)	(<i>sloveso</i>)	
"sklánět se, klesat"	"sklánět se, klesat"		"zřítit se, zhroutit se"		

Přípony: zde je situace méně přehledná, protože podle změněné podoby slov, jakou nacházíme v Quenya a Sindarin, nelze vždy určit, co je slovní základ a co bylo k prvotně elfskému slovu přidáno. Zdá se však, že v prvotní elfštině končila slova samohláskou, obvykle dlouhou, která se v Quenya zachovala, ale zkrácená, a v Sindarin zcela zmizela.

Předpony tvořené jednou samohláskou: v mnoha základech, obvykle to bývají základy dvoj- a trojpísmenné, se slova tvoří tak, že se za jejich konec přidá samohláska. V prvotní elfštině byla tato samohláska dlouhá, v Quenya je krátká a v Sindarin chybí.

SIR "plynout"	?SIRE (PE)	"řeka" síre (Q)	"řeka" sir (S)	"řeka"	(<i>podst. jm.</i>)
---------------	------------	-----------------	----------------	--------	-----------------------

Dvoj- a vícepísmenné přípony: Zdá se, že dvojpísmennou příponou končí velká skupina slov. Vyvinula se pravděpodobně z dlouhého, čtyř- nebo pětipísmenného slovního základu, k němuž byla přidána dlouhá koncová samohláska. Prvotně elfská slova bývají často ttojslabičná. Quenya zachovala koncovou samohlásku, ale krátkou, a vypuštěním samohlásky prostřední zkrátila slova na dvojslabičná (Takovému stahování uprostřed slova se říká "synkopa". Najdeme ji i v anglické výslovnosti - "em'rald" místo "emerald".). Sindarin zkrátila slova na dvě slabiky vypuštěním koncové samohlásky, samohlásku prostřední však zachovala. (Někdy se v Sindarin vypouští i prostřední samohláska, čímž je slovo dále kráceno, nebo ve složeninách staženo, na tři písmena. Různé verze téhož slova existují v Sindarin vedle sebe.) Výsledkem všech těchto procesů byla dvojslabičná slova, která budila dojem, že se skládají z trojpísmenného základu a dvojpísmenné přípony, přičemž v Quenya a v Sindarin je pořadí písmen přípony opačné.

KARAK KARAKA (PE)	carca (Q)	carag, carch (S)	(<i>podst. jm.</i>)		
"(jedovatý) zub, tesák"	-*-	-*-	-*-		
Zdá se, že tato slova se skládají z KAR + KA/AK					

Některá slova v Quenya si uchovávají tvar odpovídající prvotně elfské nebo sindarské podobě, je jich však menšina. Příklady: soron "orel", aráto "významný muž", telep-"stříbro" ([Teleporno](#), [Celeborn](#)), voron- "pevný, věrný, vytrvalý".

K vytváření slov v Quenya lze užívat koncových samohlásek a dvojpísmenných přípon. Dělalí to tak ostatně i sami elfové, jako příklad uvedme slovo Narya, nář "oheň" + -ya "osoba, věc"; ohnivý, Prsten Ohně. Mnohé z těchto přípon bývají spojovány s určitým významem; ten nikdy není naprosto závazný - setkáme se i s doklady užití ve významu jiném, významové pole přípon je však dostatečně konzistentní na to, aby jich bylo možno užívat ke tvoření slov.

Koncové -a nacházíme u vlastních jmen žen, názvů konkrétních i abstraktních věcí; u příd. jm. vyjadřujících stav či okolnosti a u slovesných kmenů. Koncové -e se užívá u jmen obojího rodu, u obecných podst. jm., označujících zobecnění, abstrakci, stavy, nehmotné věci a okolnosti a dále u mnoha příd. jm.. S koncovým -i (v j.č. - je velmi řídké) se setkáme pouze u slov ženského rodu. Koncové -o se objevuje u mužských jmen, u označení činných věcí, konatelů nebo výsledků děje. Koncové -u se užívá u slov mužského rodu, označujících osoby a u slovesných kmenů.

Přípona -ma "věc" je užívána v označení konkrétních nebo abstraktních věcí. Přípona -ya znamená "osoba, věc" a objevuje se i u slovesných kmenů. Přípony -n(da), -n(d)e a -n(d)o často souvisejí s dějem a odpovídají příponě -tel; -n(d)a někdy označuje konkrétního konatele, -n(d)e obecnějšího a -n(d)o má neaktivnější význam. Přípona -ta je běžná u sloves. Přípony -va a -wa mají adjektivní nádech - "související s", "jako, podobný", "náležející, příslušný". -we často znamená "osoba, věc".

Příklady:

-ma	"věc"	yulma "pohár"	*YUL ?pit + -ma "věc"
-ya	"osoba, věc"	fanya "mrak, oblak"	FANA "zastřít" + -ya "osoba, věc"
	<i>sloveso</i>	hilya "následovat"	KHIL "následovat" + -ya slovesná přípona
-(n/l/r)da	"-tel"	Linda "Zpěvák" (elf z Teleri)	LIN "zpívat" + -nda "-tel"
	"osoba"	Varda "Vznešená"	BĀRADA "vznešený"
			(BAR "pozvednout" + -DA "-tel" (LR 351))
-(n/l/r)de	"-tel"	linde "zpěvák"	LIN "zpívat" + -nde "-tel"
-(n/l/r)do	"-tel, osoba"	Noldo "Moudrý, hloubavý"	NGOLOD "pocházející z moudrého, hloubavého lidu" (GOL "moudrý" + -OD "jeden z" (LR 377))
-ta	<i>sloveso</i>	nuta- "zapadat (o slunci)"	NDU "sestupovat, zapadat" + -ta slovesná přípona
-wa	<i>příd. jm.</i>	vanwa "ztracený"	WAN/VAN "odejít" + -wa adjektivní přípona

Tím končí stručný nástin tvoření slov. Vždy je však nejlepší držet se tradiční slovní zásoby, kde je to jen možné, což je jednak bližší tolkienovskému duchu a kromě toho máte větší naději, že vám bude rozumět. S trochou vynalézavosti lze myšlenku často vyjádřit nějakým jiným způsobem, tak, abychom se vyhnuli nejistému slovu. Někdy se však přesto můžete dostat do situace, kdy potřebujete určitý výraz a žádné jiné slovo vám nepomůže a kdy je navíc potřebný výraz doložen v Sindarin, ale ne v Quena nebo jako podst. jm., ale ne jako sloveso, takže máme k dispozici podobný slovní základ. A právě tehdy lze užít zásad tvoření slov.

Doplňující slovník:

amil, amme "matka"

mamil *pravděp.* "máma", tata "táta" (UT 209)

erkasse "cesmína"

malinorne = mallorn (S) "zlatý strom"

otso, os "město, obehnané hradbami; pevnost" (LR 379, S 311)

rille, rilde "jas, třpyt, lesk"

Telperinquar(e) Celebrimbor (S) "Stříbrná pěst"

landa "široký, rozlehlý"

marta "propadlý smrti, prokletý, pronásledovaný osudem"

kel- "jít pryč; odejít, běžet, odtékat" (S 309, LR 363)

martya- "předurčit, odsoudit (k záhubě), uvrhnout do záhuby"

Cvičení:

Přeložte do Quenya: Pod Mlžnými horami leží (*dosl.* je) město trpaslíků. V těch místech (*dosl.* zde) nacházejí zlato, stříbro, železo a mithril. Na východ od hor leží (je) Lórien, země elfů. Tady elfové zpívají pod mallorny. Jižně leží rozlehlé země; rychlí koně běhají po zeleném palouku. Západním směrem (na západ) leží (je) Eregion. Tady Celebrimbor vyrobil Prsteny Moci a a uvrhl (tak - nepřekládat) elfy (elfí lid) do záhuby.

Nápověda:

Mlžné hory = Hithaeglir (S), hith "mlha" + aeglir "vrcholky (*mn.*č.)

mithril (S) = mith "šedý" + ril "jas, lesk, třpyt"

"palouk"= parth (S)

Eregion = Země cesmín, ereg "cesmína" + -ion "země"

"moc": vala (Q) = "moc, síla"; quenijský slovní základ VAL. melka (Q) = "mocný"

Odpovědi ke cvičením:

21. lekce

Nu i *Hisaikali ná i Naukoron mar. Sinome túvanta malta, telpe, anga, ar *mistarilde. Aikalion rómenna ná Lóriende, Eldaron nórie. Sinome Eldar lindar nu i malinorni. Hyarmenna caita landa nórie; linte rokkor kelar laiqua *parthanna. Númenna ná *Erkassionde. Sinome Telperinquar tanne *Vala-cormar ar martane i Eldalie.

hísie "mlha" + aikale "vrcholek" možné kombinace: hísaikale, hístaikale, hísí'aikale, Aikelehísie atd.

mista "šedý" + rille nebo rilde "jas třpyt, lesk"

parth (S) pravděp. = *partha nebo *parta (Q)

erkasse "cesmína" + -iande, -iende, -ionde "země"

Prsteny Moci = možné kombinace: Vala-cormar, Valacormar, Valo Cormar; Melke Cormar atd. Vyhněte se spojením, která by se podobala slovu Melkor.

Z učebnice
Basic Quenya
překládá **Barbora Krylová**

Thorin č.3/95

II. NEZÁVAZNÉ DOPORUČENÍ, JAK PSÁT ČESKY V TENGWAR

aneb
ZPRÁVA O JEDNÁNÍ SAMOZVANÉ
JAZYKOVÉ SEKCE SPOLEČNOSTI

V sobotu 26.11. odpoledne se v příjemném prostředí restaurace hotelu Santon sešla skupina lidí,* kteří po chvíli usoudili, že se mohou prohlásit (alespoň na zmíněné odpoledne) za sekci pro normalizaci českého pravopisu v tengwar. Protože proti tomuto úkonu nikdo z okolí neprotestoval, dohodla se sekce† během dalšího jednání na tzv. II. nezávazném doporučení, které v následujících řádcích přinášíme v plném znění. Jsme přesvědčeni, že při množství Pravidel, které už čeština má, nemůže tento materiál způsobit velkou škodu. Ostatně, jak prohlásila Bára Krylová, nakonec stejně každý, kdo už píše, bude psát tak, jak si zvykl. To platí nejen o tengwar.

1. Bezproblémové souhlásky

Jako základní vodítko bereme tabulku (obr. 1) převzatou ze s. 247 Introduction to Elvish - použití tengwar pro západštinu a černou řeč. Je totiž třeba vycházet z toho, že tyto jazyky, stejně jako čeština a na rozdíl od elfích jazyků, měly hlásky jako č, š, ale nikoli gw, qu ap. Viz k tomu i Dodatek E Pána prstenů, s. 372. V abecedním pořadí proto českým písmenům odpovídají zde uvedené tengwar (čísla k obr. 1):

b - "umbar" (6)
j - "anna" (23)
s - "silmé" (29/30)
č - "kalma" (3)
k - "quesse" (4)
š - "harma" (11)
d - "ando" (5)
l - "lambe" (27)
t - "tinco" (1)
f - "formen" (10)
m - "malta" (18)
v - "ampa" (14)
g - "ungwe" (8)
n - "númen" (17)
w - "vala" (22)
h - "hyarmen" (33)
p - "parma" (2)
z - "esse" (31/32)
ch - "hwesta" (12)
r - "rómen" (25)‡
ž - "anca" (15)

Variantu pro s a z lze volit libovolně, podle vlastního názoru na eleganci. Např. varianty 30, resp. 32 budou asi vhodnější, mají-li mít nad sebou tehtu.

K bezproblémovým souhláskovým písmenům můžeme přičíst ještě (české) c a x, i když tato písmena v základní tabulce nemáme. Použijeme z Tolkienových rukopisů dobře známé ligatury "ts" a "ks" - viz obr. 2.

2. Složitější souhlásky

Háček u písmen d, t, ň jsme se po delší diskusi rozhodli reprezentovat jednou tečkou pod obloučky příslušných písmen (viz opět obr. 2). To lze několikanásobně zdůvodnit:

a) Český háček je v tomto případě vlastně náhradou staroslověnského měkkého jeru - neboli "velmi slabého i za souhláskou", jak se běžně uvádí v učebnicích. Tečka je ovšem původní tehta pro i!

b) Pozdní quenya zapisovala změkčující y (tj. právě ono "velmi slabé i za souhláskou" v anglickém přepisu) pomocí dvou teček pod písmenem. Naši jednu tečku lze chápat jako zjednodušení tohoto úzu.

c) JRRT ve svém přibližném přepisu angličtiny do tengwar na titulním listě Pána prstenů používá tuto tečku po[SR1]d písmenem (nebo přesněji na jeho spodní straně) jako obdobu anglického "němého e". Je to tedy tehta, která je zavedená a označuje něco, co původně bylo samohláskou. V tom je určitá analogie s naším háčkem - viz a). V každém případě z našeho rozboru vyplývá, že pokud by se někomu konečně řešení nelíbilo, má jako nejbližší jinou možnost "quenyoidní" dvě tečky na spodní straně písmena - viz b).

V souladu se základní tabulkou (obr. 1) lze ovšem speciálně pro ň použít i znak "noldo" (19).

Jistým "tradičním problémem" zůstává české ř. Protože nikdo nepřišel s žádným lépe zdůvodněným nápadem, doporučujeme používat pro ř písmeno "arda" (26 v obr. 1). Je to varianta r, v tabulce následuje za ním, tak proč ne?

Spojení qu, pokud by někdo cítil jeho silnou potřebu, doporučujeme psát jako kombinaci "k+w" neboli "quesse" + "vala" (4, 22 v obr. 1).

3. Samohlásky

Vzhledem k tomu, že vycházíme ze "západeké" tabulky, nemůžeme používat pro všechny samohlásky samostatné tengwar (ty jsou kompletní jen v beleriandském úzu, který se zase liší použitím jiných tengwar). Pro samohlásky tedy použijeme tehtar.

Základním pravidlem, na kterém se přítomní shodli, je, že tehta nad tengwou reprezentuje samohlásku předcházející před souhláskou. Samohláska, za kterou nenásleduje souhláska, se pak přirozeně umístí nad nosič - krátký nebo dlouhý. Pokud jde o krátké samohlásky a, e, i, o, u, není sporu o použití tehtar podle tabulky (obr. 3) extrahované ze s. 245 Introduction to Elvish - tam takto pro pozdní jazyk quenya.

V případě dlouhých samohlásek ā, é, í, ó, ú (ű) v libovolné poloze existuje triviální řešení v použití dlouhého nosiče. Tím se ovšem ztrácí možnost umístit dlouhou samohlásku nad souhlásku. Protože v češtině jsou dlouhé samohlásky před souhláskami velmi časté, připouštíme v zásadě i možnost zdvojení tehtar na způsob prstenového nápisu (viz Pán prstenů, sv. I, s. 55). Protože takto nelze zdvojit tehtu pro a, doporučujeme ji "zdvojit do diamantu", což je způsob "vymyšlený" několika známými lidmi nezávisle, a tudíž asi relativně správný.* Možné varianty zdvojených tehtar shrnuje obr. 4.

Písmeno ě vlastně neoznačuje žádnou zvláštní hlásku. Proto doporučujeme psát např. bě, jako by to bylo "bje", a dě jako "dě".†

V případě samohlásky y - přestože ve skutečnosti jde o stejnou hlásku jako i - jsme se naopak shodli, že je třeba ji odlišit.‡ Tolkien ji ve svém anglickém nápisu reprezentoval zvláštní tehtou ve tvaru háčku. Není snad důvod, proč tak nečinit i v češtině.§ A máme-li tehtu pro krátké y, můžeme analogicky k předchozím případům vytvořit i zdvojenou tehtu pro ý - viz opět obr. 4.

4. Dvojháška "ou"

Pokud používáme zdvojené tehtar pro dlouhé samohlásky (a konec konců i pokud je nepoužíváme), může být výhodné mít zvláštní značku pro české ou - už proto, že se skutečně nejedná o prostou kombinaci o a u. Z hlediska systému je možné použití jedné z variant tehty pro ou, jak je ukazuje obr. 4.

5. Zdvojení souhlásek

Zdvojenou souhlásku označujeme v češtině vlnkou vespod, stejně jako v pozdně-quenijském úzu.

6. Kombinace s nosovkami: "mb", "nd" ap.

Rovněž tyto kombinace lze psát v češtině po obecném způsobu elfů - pomocí vlnky nad druhým písmenem.

Pokud jste dočetli až sem, můžete si s námi zvolat:

Citovaná literatura:

ALLAN, J. (ed.): Introduction to Elvish. Third Impression. Somerset, March Press 1987.

TOLKIEN, J.R.R.: Pán prstenů. 1. vyd. Praha, MF 1990-92.

* Alespoň všichni se jako lidé tvářili. Nelze samozřejmě vyloučit, že někteří z nich byli ve skutečnosti maskovaní elfové, hobiti, či snad dokonce něco ještě horšího.

† Plné složení sekce zapisovatel záměrně neuvádí. Jednotlivým členům nemůže být připisována zodpovědnost za konečný výsledek, protože sekce nepracovala podle žádného předem schváleného jednacího řádu.

‡ Ačkoli by pro r po samohláске v zásadě bylo možno použít i znak "óre" (21), nevidíme důvod, proč český pravopis takto komplikovat. "Óře" se z historického hlediska rozhodně nehodí pro r, před kterým není samohláska!

* Pokud je někdo po přečtení těchto řádků toho názoru, že sekce byla v této fázi ovládnuta temnou silou, má možná částečně pravdu.

† Někteří reformátoři Pravidel se o tohle snaží už celá desetiletí.

‡ Jinak by totiž bylo třeba zase ti psát "ťi", aby se odlišilo od ty, a mimoto jsme příliš zvyklí rozlišovat napsané bít - být ap.

§ Leda s výjimkou možných technických problémů v počítačových fontech (rozlišovací schopnost, obtížnost definování nových značek ap.). To je však podle některých přítomných Morgothův problém, stejně jako celá výpočetní technika.

Thorin č.3/95

Lhammas

John Ronald Reuel Tolkien

Toto je "Přehled jazyků", který v pozdějších dnech na Tol Eressëi sepsal Pengolod Gondolinský používaje práce Rúmíla, mudrce z Túny. Tento přehled viděl Aelfwine, když přijel na Západ.

O valarských jazycích a jejich potomstvu

1

Valar měli řeč od počátku a poté, co přišli do světa, uzpůsobili svůj jazyk pro pojmenovávání a velebení všech věcí v něm. V pozdějších věcích se v určeném čase nedaleko Kuiviénu, Vod probuzení, pod hvězdami ve středu Středozemě probudili *Qendi* (totiž Elfové).

Tam je nalezl Oromë, Pán lesů, a od něj se svými schopnostmi naučili řeči Valar, a všechny jazyky z ní odvozené proto nazýváme oromijské nebo quendijské. Řeč Valar se mění málo, neboť Valar neumírají; a než vyšlo Slunce a Měsíc, věk od věku ve Valinoru nepodléhala změnám. Ale když se jí elfové učili, změnili ji a změkčili její zvuky a podle své vůle a chuti k ní už od počátku přidávali mnoho slov. Elfové totiž milují tvoření slov, a to byl také vždy hlavní důvod změny a různosti jejich jazyků.

2

Už ve své první domovině se elfové dělili do tří čeledí, jejichž valinorská jména jsou: *Lindar* (sliční), *Noldor* (moudří) a *Teleri* (poslední, neboť ti se probudili jako poslední). Lindar žili nejvíce na západ, Noldor byli nejpočetnější a Teleri, kteří žili nejvíce na východ, byli roztroušeni po lesích, neboť již od svého probuzení se toulali a milovali svobodu. Když Oromë vedl zástupy elfů na jejich pochodu na západ, někteří zůstali pozadu a nechtěli jít nebo neslyšeli volání do Valinoru. Ti se nazývají *Lembi*, Ti, kteří otáleli, a povětšinou patřili k telerijské rase. Oromë nazval elfy *Eldar*, hvězdný lid, a toto jméno později nosili všichni, kdo jej následovali, *Avari*, Ti, kteří odešli a opustili Středozemi, stejně jako ti, kdo nakonec zůstali pozadu. Ale ne všichni Eldar přišli do Valinoru a města elfů v zemi Bohů na hoře Kór. Totiž kromě Lembi, kteří na západ Bližších zemí přišli až po mnoha věcích, tu byl také telerijský lid, který zůstal v Beleriandu, jak se později praví, a noldorský lid, který na pochodu bloudil a také přišel na východ Beleriandu později. To jsou *Ilkorindi*, jenž se počítají mezi Eldar, ale kteří nepřišli za Velké moře do Kóru, když Dva stromy kvetly. Tak nastalo první dělení jazyků elfů, na *eldarské* a *lembijské*, neboť Eldar a Lembi se nesetkali po mnoho věků; a tehdy se jejich jazyky již zcela odzicily.

3

Při pochodu na Západ šli Lindar první a mezi nimi předním domem byl dům Ingwého, velekrále Eldalië a nejstaršího z elfů, neboť on se probudil jako první. Jeho dům a lid se nazývá *Ingwelindar* nebo také *Ingwi*. Elfové se na pochod vydali, když v Bližších zemích žili asi po třicet valarských let, a dalších deset uběhlo, než první skupiny Lindar dosáhly Falassë, totiž západního pobřeží Bližších zemí, kde v dávných dobách ležel Beleriand. Každý valarský rok za dnů stromů byl tolik, co deset let je nyní, ale než bylo uděláno Slunce a Měsíc, změna a růst všech věcí byly pomalé, i v Bližších zemích. Malé byly proto zatím rozdíly v řečech tří čeledí Eldalië. Ve valarském roce 1950 se Qendi probudili, v roce 1980 se vydali na pochod a v roce 1990 vešli Lindar přes hory do Beleriandu a v roce Bohů 2000 přešli Lindar a Noldor přes moře do Valinoru na západě světa a žili ve světle Stromů. Ale Teleri na pochodu meškali a přišli později a po deset valarských let zůstali v Beleriandu a žili ve Falassë a zamilovali si moře nade vše jiné. A potom, jak se praví v *Quentë*, žili, díky činům Ossëho, jeden věk, což je 100 let Valar, na Tol Eressëi, Osamělém ostrově, v zátoce Faerie, než konečně dopluli ve svých labutích lodích ke břehům Valinoru. Jazyk Teleri se proto poněkud vzdálil od jazyků Noldor a Lindar a vždy zůstával oddělen, ač příbuzný.

O jazycích elfů ve Valinoru

4

Po devět věků, kteréžto jsou devět set valarských let, žili Lindar a Noldor ve Valinoru, než nastalo jeho zatmění, a po osm z oněch věků žili Teleri blízko nich, a přece odděleně, na pobřeží a okolo přístavů země Bohů, zatímco Morgoth byl zajatcem a vazalem Valar. Jejich jazyky se proto v pomalém běhu let změnily, i ve Valinoru, neboť elfové nejsou jako Bohové, ale jsou dětmi Země. Ale změnily se méně, než se může v onom dlouhém čase zdát, neboť elfové ve Valinoru neumírali a v oněch dnech Stromy stále kvetly a vrtkavý Měsíc ještě nebyl udělán a byl mir a blaženost.

Nicméně elfové dosti změnili jazyk Valar, a každá z čeledí jinak. Nejkrásnější a nejméně změněný byl z oněch řečí jazyk Lindar a především jazyk domu a lidu Ingwého. Lindar mluvili měkce a elfskou řeč ponejprv změnili více než ostatní národy tím, že změkčili a zjemnili její zvuky, hlavně souhlásky, ale jejich slova, jak se praví, byla změněna nejméně ze všech a jejich gramatika a zásoba slov zůstaly starobylejší než kteréhokoliv elfského lidu.

Stalo se proto zvykem ve Valinoru, v dobách, kdy tam elfové pobývali teprve krátce, že Bohové používali této řeči při rozmlouvách s elfy a stejně tak elfové různých čeledí mezi sebou a po dlouhou dobu byl tento jazyk hojně užíván pro nápisy a zapisování moudrostí či básní. Starobylá forma lindarské řeči se proto brzy ustálila, až na několik pozdějších výpůjček slov a jmen z jiných nářečí, jako jazyk vznešené řeči a písma a jako společný jazyk všech elfů; a lid Valinoru se mu učil a znal jej. Bohové a elfové jej nazývali "elfským jazykem", tedy *Qenyou*, a tak se nyní také většinou nazývá, i když jej elfové zvou také *Ingwiqenya*, hlavě její nejčistší a nejvznešenější formu, a také *tarquesta*, vznešená řeč, a *parmalambë*, jazyk knih. Je to elfská latina a stále jí zůstává a všichni elfové ji znají, i ti, kteří se stále toulají po Bližších zemích. Ale jazykem běžné mluvy mezi Lindar nezůstala Qenya, nýbrž jazyk z ní vzešlý, i když se od ní lišil méně než noldorština či dokonce telerijština od svých starobylých předchůdců za dnů Stromů.

Ve dnech svého vyhnanství přinesli Noldor znalost elfské latiny do Beleriandu a tu také, i když lidi ji nikdy neučili, začali používat všichni Ilkorindi. Jména Bohů všichni Eldar zachovávali a nejčastěji vyslovovali pouze v qenijštině, i když mnozí Valar měli tituly a přídomky, různé v různých jazycích, kterými byla v běžné mluvě nahrazována jejich vznešená jména, než zřídka bylo slyšet jinde, než ve slavnostních přísahách a hymnech. Právě Noldor v raných dnech svého pobytu ve Valinoru vynalezli písmena a umění rýt je do kamene nebo dřeva, či je kreslit štětcem nebo perem, neboť jakkoliv bohatí je paměť elfů, nejsou jako Valar, kteří, ač nepsali, nezapomínají. Ale ještě dlouho trvalo, než Noldor počali psát knihy ve svém vlastním jazyce; ačkoliv totiž v oněch dnech mnohé vryli do pomníků a zapsali do listin, jazyk, který používali, byla Qenya, a to až do dnů Feanorovy pýchy.

5

Řeči Lindar a Noldor se oddělily takto: I když žasli nad blažeností a světlem Valinoru a vzhlíželi k němu, elfové nezapomněli na Středozemi a hvězdný svit v krajích, odkud přišli a občas zatoužili pohledět na hvězdy a chvíli se procházet ve stínu. Proto Bohové udělali v hradbě hor rozsedlinu, jež se nazývá Kalakilya, Světelný průsmyk. Tam elfové navrhli zelenou horu Kór a na ní postavili město Túnu, již bohové nazývají *Eldamar*, a nejvyšší ve městě Túna byla bílá věž Ingwého. Myšlenka na kraje země byla nejhlubší v srdcích Noldor, kteří se tam později vrátili, a ti bydleli na místě, z něhož bylo vidět vnější stíny, a jejich domov byl v údolích a horách blízko Kalakilye. Ale Lindar počali brzy milovat spíše zahrady Bohů, osvětlené stromy, a širé a úrodné pláně a opustili Túnu a bydleli daleko a vraceli se zřídka; a i když Ingwé byl vždy velekrálem všech Eldar a nikdo neužíval jeho bílou věž, jen ti, kteří udržovali oheň věčné lampy, jež tam hořela, Noldor vládl Finwë, a ti se stali odděleným lidem, zaujatým prací na mnoha věcech, a setkávali se se svými příbuznými jen při cestě do Valinoru na slavnost či pro poradu. Stýkali se spíše s Teleri, svými sousedy na pobřeží, než s Lindar, a jazyky Teleri a Noldor se v oněch dnech poněkud sblížily.

Jak ubíhaly věky a Noldor přibývalo a rostlo jejich umění a pýcha, počali v písmu a knihách kromě Qenyi používat svého vlastního jazyka a jeho podoba, která byla nejdříve zapsána a uchována, byla starobylá noldorština nebo *kornoldorština*, jež pochází z dob, kdy Fëanor, syn Finwého, vyráběl klenoty. Ale tato noldorština se nikdy neustálila tak jako Qenya a používali ji pouze Noldor a její psaná forma se v průběhu let změnila tak, jak se změnila řeč a různé způsoby zapisování Gnomů. Neboť tuto starou noldorštinu, *korolambë* (jazyk Kóru) či *kornoldorštinu* mnoho změnila, kromě ubíhajícího času, nová slova a prostředky jazyka nevalarského původu, nespolečně všem elfům; vynalezli je

totiž Noldor. Totéž platí pro všechny jazyky Qendi, ale v vynálezech jazyky byli Noldor nejpřednější a jejich duch nežádal odpočinku ani před tím, než mezi nimi chodil Morgoth, i když mnohem více poté; a byli měnliví ve vynalézání. A plody jejich ducha byla mnohá díla kromobyčejně krásy, ale také bolesti a velikého žalu.

Tak se ve Valinoru, než skončily Dny blaženosti, používala elfská latina, psaná i mluvená Qenya, již vytvořili Lindar, ačkoliv to není ten jazyk, jímž běžně mluví, neboť tím je lindarština, jazyk Lindar; dále tu byla noldorština, jazyk Noldor, psaný i mluvený [jehož starobylá forma se nazývá *korolambë* či *kornoldorština*], a také jazyk Teleri. A nade všemi stála Valya, *valarština*, starodávna řeč Bohů, jež se s ubíhajícími věky nemění. Ale toho jazyka užívali zřídka, jen mezi sebou a na svých vznešených poradách, a nezapisovali jej ani nevyřývali a smrtelní lidé jej neznají.

O jazycích elfů ve Středozeemi a o noldorštině, která se tam vrátila

6

Jinde se praví, jak se Sindo, bratr Elwého, vládce Teleri, ztratil svému lidu a Melian jej v Beleriandu očarovala, takže nikdy nedošel do Valinoru, a později jej nazývali Thingolem a byl králem v Beleriandu a vládl těm Teleri, kteří neodpluli s Ulmem do Valinoru, ale zůstali ve Falassë, a jiným, již neodpluli, neboť se zdrželi, hledající Thingola v lesích. Jejich počet rostl, ale zpočátku byli stále značně roztroušeni mezi Eredlindon a mořem, neboť belerianská země je rozlehlá a svět byl tehdy stále ještě temný. Jak ubíhaly věky, belerianské jazyky a nářečí se úplně odcizily jazykům a nářečím ostatních Eldar ve Valinoru, i když původně povstaly z telerijštiny, jak poznají učení v oné vědě. Toto byly ilkorinské řeči Beleriandu, jež se liší také od jazyků Lembí, kteří tam nikdy nedošli.

V pozdějších dnech byl hlavním jazykem Beleriandu jazyk Doriathu a lidu Thingolova. Jemu příbuzná byla řeč západních přístavů Brithombar a Eglorest, což je *falasština*, a řeči dalších roztroušených společenství Ilkorindi, kteří putovali po zemi, ale ti všichni zahynuli, neboť za dnů Morgotha přežili jen ti z Ilkorindi, kteří se shromáždili pod Melianinou ochranou v Doriathu. Doriathskou řečí mluvili v pozdějších dnech Noldor a také Ilkorindi a u ústí Sirionu jí mluvili ti, kteří přežili, neboť jejich královna Elwing a mnozí z jejich lidu přišli z Doriathu.

7

Okolo roku Valar 2700 a téměř 300 let před návratem Gnómů, když svět byl stále ještě temný, přišli do východního Beleriandu také Zelení elfové, ve vlastním jazyce zvaní *Danas*, následovníci Dana, a žili po západní straně Eredlindon v kraji zvaném Ossiriand, země Sedmi řek. Tento lid byl na počátku noldorské rasy, ale není počítán mezi Eldar, a přece ani mezi Lembí. Zpočátku totiž následovali Oromého, ale opustili Finwého zástupci dříve, než velká pouť došla daleko, a zamířili na jih. Ale když našli země temné a pusté - v nejstarších dobách totiž žádný z Valar Jih nikdy nenavštívil a obloha tam byla hvězdami chudá - obrátili se opět k severu. Jejich prvním vůdcem byl Dan, jehož synem byl Denethor; a Denethor z nich nakonec mnohé za dnů Thingola odvedl přes Modré hory. Ačkoliv se totiž obrátili nazpět, Zelení elfové přesto slyšeli volání na Západ a stále tam byli v časech neklidu a nepokojnosti přitahováni, a pro to se nepočítají mezi Lembí. Ani jejich jazyk nebyl jako jazyky Lembí, ale byl jiného druhu, odlišný od jazyků Valinoru i Lembí, nejvíce podobný doriathskému, a přece nebyl stejný.

Ale jazyk Zelených elfů se v Ossiriandu poněkud odcizil jazyku jejich příbuzných, kteří zůstali východně od Eredlindon, neboť jej velmi ovlivnil jazyk Thingolova lidu. Zůstali ale odděleni od telerijských Ilkorindi a stále pamatovali na své rodné za horami, s nimiž se stále občas stýkali a nazývali se stejně jako oni *Danas*. Ale ostatní Zelení elfové je nazývali *Laiqendi*, neboť milovali zelené lesy a zelené země s křišťálovými vodami; a Denethorův dům miloval zelenou nade vše barvy a buk nade všechny stromy. Dokud se na Sever nevrátil Melkor, byli Thingolovými spojenci, ale ne jeho poddanými; když byl pak Denethor zabit, mnozí u Thingola hledali ochranu. Ale mnozí bydleli stále v Beleriandu, až do konečné zkázy, a drželi se vlastního jazyka a byli bez krále, dokud mezi ně nepřišel Beren a oni jej nepřijali za vládce. Ale jejich řeči již na zemi není, tak, jako již není Berena a Lúthien. Jejich jazyk byl však zapsán v Gondolinu a není úplně zapomenut, neboť jej znali Elwing a Eärendil. Z těch, kteří žili stále východně od hor, málo vešlo do historie Beleriandu, po rozbití Západu ve velké válce zůstali v Bližších zemích a od těch dob uvádají, nebo splynuli s Lembí. Ale na svržení Morgotha se i oni podíleli, neboť v odpověď na výzvu Fionwého poslali mnoho bojovníků.

O jazycích Lembí není z raných dnů nic známo, neboť tito Temní elfové nepsali a zachovali málo; a nyní již uvadli. A jazyky těch, kteří se stále toulají po Bližších zemích si jsou málo v čem podobné, snad jen, že se všechny liší od eldarských jazyků, ať už od jazyků Valinoru a Kóru nebo ztraceného Beleriandu. Ale z lembijských jazyků, jak se praví později, vznikly rozmanitými způsoby nesčetné jazyky lidí, až na jazyky nejstarších lidí Západu.

8

Nyní mluvme opět o Noldor, neboť ti se vrátili z Valinoru a žili v Beleriandu po čtyři sta let Slunce. Celkem uplynulo asi pět set let našeho času od zatmění Valinoru a krádeže silmarilů do záchranu zbytku Noldor ve vyhnanství a svržení Morgotha syny Bohů. Téměř 10 valarských let (což je 100 let našeho času) totiž trval útěk Noldor, pět, než byly spáleny lodě a Fëanor se vylodil, a pět dalších, než se Fingolfin a synové Fëanorovi znovu spojili; a potom následovalo téměř 400 let válčení s Morgothem. Ale přišli do Bližších zemí, jež dříve ležely pod nehybnými hvězdami, neznajíce noc ani den, avšak nyní, po východu Slunce a Měsíce, tam již plynul měřený čas a růst a změna byly rychlé pro všechny živé věci, nejvíce mimo Valinor a nejvíce ze všeho v prvních letech Slunce. Běžná řeč Noldor se proto v Beleriandu mnoho změnila, neboť tam byla smrt a zkáza, žal a zmatenost a míšení lidí; a jazyk Gnómů také mnoho ovlivnil jazyk Ilkorindi z Beleriandu a trochu také jazyky nejstarších lidí Západu a také, ač nepatrně, řeč Angbandu a skřetů.

Tak také vznikly rozdíly mezi řeči Noldor a známe jich pět, i když se nikdy příliš neodcizily: řeč Mithrimu a Fingolfinova lidu, řeč Gondolinu a lidu Turgona, řeč Nargothrondy a domu a lidu Felagunda a jeho bratrů, řeč Himringu a synů Fëanorových a zkažená řeč Gnómů-nevolníků, držených v zajetí v Angbandu nebo přinucených ke službě Morgothovi a skřetům. Většina z těchto řečí vymizela za Válek severu, a než skončily, zůstala pouze *mólanoldorština*, jazyk otroků, a jazyk Gondolinu, kde starobyrou mluvu zachovali v nejčistší podobě. Ale lid Maidrose, Fëanorova syna, přežil, ač jich zůstala jen hrstka, až téměř do konce a jejich řeč se smísila se všemi ostatními, i ossiriandštinou a lidskými jazyky.

Noldorština, která dodnes přežívá, pochází z největší části z řeči Gondolinu. Tam zachovali starobyrou řeč, neboť od založení oné pevnosti až do jejího pádu v roce Slunce 307 uběhlo 250 let, a po většinu z toho času se její lid málo stýkal s lidmi či elfy a žil v míru. Dokonce i po jeho pádu se z knih a tradic něco zachovalo a přežilo do dnešního dne a ve své nejstarší formě se nazývá *gondolštinou* (*Gondolindren*) či střední noldorštinou. Ale tento jazyk byl u ústí Sirionu řečí těch, kdo přežili pád Gondolinu, a stal se řečí zbytku svobodných elfů v Beleriandu a těch, kteří se připojili k msticím se zástupům Fionwého. A proto se do něj po pádu Gondolinu přimísily prvky falasštiny a nejvíce doriathštiny (neboť tam byla Elwing s uprchlíky z Menegrothu) a také ossiriandštiny, neboť Dior, otec Elwing, byl posledním vládcem Danas z Ossiriandu.

Noldorština je proto řečí těch, kdo přežili války Beleriandu a vrátili se s Fionwem znovu na Západ a bylo jim dovoleno žít na Tol Eressëi. Ale v Bližších zemích Západu stále zůstávají vadnoucí zbytky Noldor a Teleri a v tajnosti se drží vlastních jazyků; byli totiž takoví, kteří nechtěli opustit Středozeemi a společnost lidí, ale přijali Mandosovu sudbu, že mají vadnout, zatímco mladší Ilúvatarovy děti porostou, a zůstali ve světě a jsou nyní, tak jako všichni z quendijské rasy, slabí a je jich málo.

9

O jiných jazycích než oromijských, které k nim však přesto mají jistý vztah, se zde praví málo. *Orquin*, čili *orkština*, jazyk skřetů, vojáků a výtvorů Morgotha, byl také částečně valarského původu, neboť byl odvozen od Valy Morgotha. Ale řeči, které učil, záměrně zvrátil ke zlu, jako to dělal se všemi věcmi, a jazyk skřetů byl ohyzdný a nečistý a vůbec se nepodobal jazykům Qendi. Morgoth sám ale mluvil všemi jazyky s mocí a krásou, kdykoliv si přál.

O řeči trpaslíků víme málo, snad jen, že její původ je temný jako původ trpasličí rasy samotné; a jejich jazyky nejsou s jinými příbuzné, ale jsou jim zcela cizí a jsou hrubé a složité a málokterý se jim pokusil naučit. (Tak praví Rúmil ve svých spisech, ale já, Pengolod, jsem některé slyšel říkat, že trpaslíky udělal Aulë, jenž toužil po příchodu elfů a lidí a někom, ko ho by mohl učít svým řemeslům a moudrosti. A ve svém srdci myslel, že může předejít Ilúvataru. Ale v trpasličích nepřebývá žádný duch jako v elfech či lidech, Ilúvatarových dětech, a Valar jej nemohou dát. Proto jsou trpasličí zruční a znají řemesla, ale nemají umění a nepíší básně. Aulë pro ně vytvořil úplně novou řeč, vynalézání je totiž jeho potěchou, a není proto ani trochu příbuzná ostatním, a jak jí trpasličí mluvili, stala se hrubou. Jejich jazyky jsou proto aulijské a přežívají s trpaslíky stále v těch málo místech Středozeemi a částečně jsou z nich odvozeny jazyky lidí.)

Ale trpasličí na Západě a v Beleriandu používali, pokud se jim mohli naučit, při svém jednání s elfy elfštinu a nejvíce jazyk Ossiriandu, jenž byl nejbližší jejich domovům v horách; elfové se totiž neučili trpasličí řeči.

10

Řeči lidí byly od počátku různé a rozmanité, ale ponejvíce byly vzdáleně odvozeny od jazyka Valar. Temní elfové, rozličné národy Lembí, se totiž v různých dobách a na různých místech v nejstarších časech spřátelili s putujícími lidmi a naučili je věcem, které znali. Ale jiní lidé se učili vše nebo jen něco od skřetů a trpaslíků, zatímco na Západě se vznešené domy prvních lidí učily od Danas, Zelených elfů, než přišli do Beleriandu. Ale z nejstarších řečí lidí se nezachovalo nic, jen jazyk lidu Beora a Haleth a Hádora. Jazyk tohoto lidu velmi ovlivnili Zelení elfové a v dávných dobách se nazýval *Taliska* a tento jazyk znal ještě Tuor, syn Huora, syna Gumlina, syna Hádora a zčásti jej zapsal moudrý mužové z Gondolinu, kde Tuor chvíli přebýval. Ale Tuor sám již tohoto jazyka neužíval, neboť již za Gumlinových dnů lidé v Beleriandu upustili od běžného používání svého jazyka a mluvili jazykem Gnómů; a dokonce v něm dávali jména svým dětem. Ale jiní lidé, kteří zůstali východně od Eredlindon, jak se zdá, mluvili dále svou řečí, a z ní, řeči velmi blízké Talisce, se později, po mnoha věcích změnách, vyvinuly jazyky, jež stále přetrvávají na severu Země. Ale ztemnělý lid Bora a Eldora Prokletého nepocházel z této rasy a jejich řeč byla odlišná, je však ztracena a zaznamenaná je pouze ve jménech oněch mužů.

Od Velké války a svržení Morgotha Fionwëm a zkázy Beleriandu, jež připadá na rok Slunce 397, uběhlo již velmi mnoho věků a jazyky vadnoucích elfů se v různých zemích změnilly tak, že jejich vzájemnou příbuznost již nelze poznat, ani jejich příbuznost k jazykům Valinoru, snad jen, že mezi nimi moudří stále používají Qenyu, elfskou latinu, jejíž znalost mezi nimi zůstává a již se také stále občas domlouvají s posly Západu. Neboť mnoho tisíc let uběhlo od pádu Gondolinu. Ale na Tol Eressëi je mocí Valar a jejich milostí staré uchováno od vadnutí a stále tam zní noldorština a pamatují si jazyk Doriathu a Ossiriandu a ve Valinoru stále kvetou vznešené jazyky Lindar a Teleri; ale Noldor, kteří se vrátili a nešli do války a utrpení světa, již nejsou oddělený lid a mluví jako Lindar. A v Kóru a na Tol Eressëi se stále vypráví a čte o skutcích a příbězích, jež se staly za dnů Stromů a Silmarilů, než se ztratily.

Poznámka

Jména všech Gnómů v Quentě jsou v noldorském tvaru užívaném v Beleriandu, až na Finwëho, otce Noldor, jehož jméno zůstává ve starobylém tvaru. Podobně, všechna jména Beleriandu a přilehlých krajů (a mnohé z nich jako první pojmenovali Gnómové), jež se týkají příběhů, jsou v noldorském tvaru. Mnohá však nejsou noldorská v původu a jsou jen přizpůsobená tomu jazyku, protože pocházejí z beleriandštiny nebo z ossiriandštiny či z jazyků lidí. Tak z beleriandštiny pochází jméno Balar a Beleriand a jména Brithombar, Eglorest, Doriath a většina jmen jezer a řek.

*Z knihy **The Lost Road**
přeložil **Michal Novák***

Thorin č.3/95

Stromy ve Středozemi

Petr Strossa

Pozn: *H* = *Hobit*; *PP* = *Pán prstenů*; *S* = *Silmarillion*; *NP* = *Nedokončené příběhy*

Jižní Temný hvozď byl plný tmavých jedlí [PP I], ale kolem Thranduilových jeskyní hustě rostly duby a buky [H]. Doriathské stromy byly rozdílné: v Nivrimu duby, v Neldorethu buky, v Regionu byl hustší a smíšenější les [S]. Bylo příznačné, že stromy před branami Menegrothu, stejně jako ty u Thranduilových jeskyní byly buky - jejich seskupení byla jako zelené katedrály, s kmeny tvořícími hladké šedivé pilíře nad kobercem trávy. Tomu je velmi podobný i popis Lórienu, a mallorny se hodně podobaly trochu méně magickým bukům, i když listy mallornu byly širší [NP]. Konečně "malinormelion" (jak Stromovous říká Lórienu) se překládá "zlatý buk" [odkaz na PP II, mně se to tam nedaří najít].

Ve Středozemi téměř nebyly jehličnaté lesy, jaké známe z Aljašky, Kanady a severní Asie. Jediný jehličnatý les zmiňovaný kromě jižního Temného hvozdu je na severních a zapadních okrajích Dorthonionu [S]. Jehličnaté stromy byly jinak roztroušené na příhodných místech - např. výše v Roklince a východně od skřetích chodeb, kde byli Thorin a spol. obklíčeni vlky [H, PP I]. Listnaté nebo smíšené lesy byly v horských údolích, zejména západně od Modrých hor v Ossiriandu, jižně a západně od Ered Wethrin v Hithlumu, na obou stranách Mížných hor a západně od Ephel Duath v Ithilienu, a také v horských oblastech: Taur-en-Faroth nad Nargothrondem [S], Hustoles na východ od Hůrky [PP I] a Obří lesy [PP I]. Tolik tedy Karen Wynn Fonstad.

A ještě co říkají samy názvy krajů a míst:

- Neldoreth = Bučina
- Dorthonion = Země borovic
- Nan-tathren (Nan Tasarion) = Údolí vrb
- Brethil, Nimbrethil (názvy lesů [S]) = Bříza, Bílá bříza
- Eregion = Cesmínie

Volně "převyprávěno" podle
Karen Wynn Fonstad:
The Atlas of Middle-Earth, Revised Edition,
HarperCollins 1994, s. 184

Thorin č.3/95

Představivost

Colin Duriez

U Tolkiena je představivost spojující pojem, který postihuje jak jeho myšlení, tak jeho dílo. To samé platí o jeho příteli C. S. Lewisovi a Georgi MacDonaldovi - autorovi z devatenáctého století, jehož názory na představivost předjímají ty Tolkienovy a Lewisovy. Základy k mnohým Tolkienovým názorům položil romantický autor a myslitel Samuel Taylor Coleridge.

1. Základem v Coleridgeově převratném pohledu na představivost je důležitost přirovnání a "vnímání podobnosti v nepodobnosti". Představivost se nejlépe a nejpřirozeněji vyjadřuje jazykem. Přirovnání je jednající představivost.

Vak věřil Coleridge, mysl působí při dávání významu světu. Mysl se sama vkládá do skutečnosti, utváří ji. Představivost má tedy klíčový vliv na vědění, neboť ho tvaruje a přizpůsobuje. Básník je ztělesněním tohoto postupu - používá "syntetické a magické síly", které Coleridge nazývá představivost.

Představivost je "esemplastická", sjednocující a tvarující. Její podstatu, ostře se odhalující v básnictví, vysvětluje Coleridge:

Tato síla, zprvu uvedená do činnosti vůlí a rozumem a držená pod jejich nepromíjejícím pohledem, přece převezme vládu... ukazujíc se v rovnováze či smíru protikladných či nesouladých vlastností: stejnosti a různosti; obecného a jednotlivého; představy a podoby; zvláštního a obvyklého; smyslu pro novinky a svěžesti starých známých věcí; neobvyklého vzrušení citů s neobvyklým ztišením; rychlých soudů a stále sebekontroly s nadšením a pocitem důkladnosti nebo horlivosti; míšení a uvádění v soulad přírodního a umělého, které - dokud to jde - stále podřizuje umění přírodě; stylu s obsahem; a našeho obdivu k básníkům se zalíbením v básních.

Stejně jako Tolkien zkouší Coleridge rozlišit mezi prvotní a druhotnou představivostí. Prvotní představivost se týká prvotního nebo "obvyklého" světa a pracuje v něm. Druhotná představivost využívající jazyk a přirovnání předělavá a přetváří tento prvotní nebo obvyklý svět. Spíše než viditelné roviny skutečnosti se zmocňuje jejího vnitřního smyslu. Tolkien nejvíce vyzdvihoval funkci představivosti v druhotném tvoření v jazykové podobě, které- je-li úspěšné - vytváří druhotný svět.

2. Coleridgeho myšlenka je mnohozahrnující a pronikavá. Přestože nebyl George MacDonald tak dobrým myslitelem jako Coleridge, rozpracoval toto pojetí představivosti do veliké hloubky, zvláště v úvahách 'Představivost: její činnost a její pěstování' (1867) a 'Podivuhodná představivost' (1882). Jeho pohled pozoruhodně předjímá názory Tolkiena a Lewise a je tvořivě zapracován v jeho dílech. Například v *The Princess and Curdie* (1882) vytvořil přesvědčivý druhotný svět - je to vidět zvláště na městě Gwintystorm, které má zvláštní atmosféru, a rozmanitých oblastech země, která leží mezi ním a starobylym královniným hradem. Rovněž ve *Phantastes* lze najít pohádkovou říši.

MacDonald nespojuje představivost s jazykem jako Tolkien a Coleridge, ale stejně jako Tolkien vidí základ pro její pochopení ve vztahu mezi Bohem a jeho výtvoem. Ačkoliv MacDonald nepoužívá tohoto slova, zdá se, že vidí výsledek lidské představivosti v 'přítváření'. "Lidská představivost je učiněna jako obraz Boží představivosti. Všechno lidské muselo být nejprve Božské." MacDonald vidí lidskou představivost jako žijící, pohybující se a mající svůj počátek v představivosti Boží.

Lidské bytí není tvořivé v prvotním smyslu. "Vskutku, člověk je spíš *myšlen* než *myslí*, když v jeho mysli povstává nová myšlenka... Nevytváří ji." Rovněž podoby, v kterých člověk ukazuje svoje myšlenky, nevytváří v prvotním smyslu - náleží k podstatě.

MacDonald byl vědecky vzdělán a je pozoruhodně novodobý, když poukazuje na důležitost představivosti ve vědě. Rovněž jako Tolkien a Lewis vysoce hodnotí přirovnání: "Všechna slova... náležící do vnitřního světa naší mysli jsou z představivosti, jsou původně básnická." O obojím, umění i vědě, tvrdí, že představivost je klíčová pro vědění: "Od pravé, dětské, skromné představivosti můžeme vyžadovat takovou vnitřní jednotu se zákony vesmíru, že v sobě bude obsahovat vhled do hluboké podstaty věcí."

Klíčovou činností představivosti je (myšlenka pochází od C. S. Lewise) získání smyslu. Toto získání je přísně podřízeno prvotnímu významu vloženému do stvořené skutečnosti Bohem. Nicméně "v novém uspořádání myšlenek a obrazů... je obsažen nový význam, který nebyl nikdy předtím přítomen." Napsal:

Každé nové ztělesnění známé pravdy musí být novým a širším zjevením. Žádný člověk není schopný spatřit sám cele nějakou pravdu: potřebuje, aby se mu ozývala nazpět od každé duše ve vesmíru; a přesto je její střed stále skrytý u Původce Světa.

Působení představivosti viděl jako vybírání, shromažďování a oživující spojování látky nového zjevení.

Taková vysvětlení nejsou výsledkem lidského záměru nebo působením jeho uvědomělé podstaty. Cítí, že jsou mu dána; že se náhle objevují z ohromného neznáma, kde není čas ani prostor, jasně napsaná na stěně jeho vědomí.

To, že v uměleckém díle je vždy více, než výrobce sám vnímal, když ho vytvářel, se MacDonaldovi zdá jako silný důvod "přisoudit mu větší původ než jedině lidský - říci nakonec, že vdechnutí všemohoucího vytváří výsledek." Trochu podobně myšlenky lze najít u Tolkiena.

MacDonaldův pohled na představivost je přímo založen na názoru, že všechny významy jsou vloženy do skutečnosti jejím prvotním tvůrcem, Bohem. Všechny významy k němu odkazují; a tedy jsou objektivní spíše než subjektivní. Tento názor vyjádřil výmluvně v následujícím úryvku, předjímaje Tolkiena a C. S. Lewise:

Jeden rozdíl mezi Božím a lidským dílem je, že Boží dílo nemůže znamenat více, než Bůh zamýšlel, zatímco lidské musí znamenat více, než člověk zamýšlel. Pro všechno, co Bůh vytvořil, je zde vrstva nad vrstou s rostoucí důležitostí; vyjadřuje rovněž tu samou myšlenku stále mocnějším způsobem: to jsou Boží záležitosti, jeho ztělesněné příběhy). Byl to tento postoj, který povzbuzoval oba muže k vytváření soudržných druhotných světů - duhotné tvoření - jako je Středozemě nebo Pelarandra. Představivost byla pro C. S. Lewise získávaním smyslu. Odrážela větší Boží tvořivost, která počala a ustavila jeho vesmír i nás samotné. Smysl je v jádru všech pravých věcí a událostí. Předměty přírody nejsou pouhé skutečnosti. Lidské bytí není pouze osobní majetek. Věci, události a lidé jsou natolik skutečné, nakolik jsou ve vztahu k ostatním věcem, událostem a lidem - a v posledku ve vztahu k Bohu. U osob znamená vztah k Bohu, jejich stvořiteli, více než u věcí; zahrnuje osobní příznaky jako je možnost volby. Spletitá pavučina vztahů je puncem skutečnosti, který propůjčuje věcem, událostem a lidem smysl. Samy o sobě neznamenají nic: odkazují někam k svému smyslu.

3. MacDonald se jasnozřivě zabýval důležitostí smyslu. Otázka po smyslu (jazyka i skutečnosti samé) se stala ve dvacátém století ústřední. Je to klíčový námět procházející díly C. S. Lewise, který byl ovlivněn Tolkienovými myšlenkami a měl s ním mnoho společného. Pro Lewise byl smysl úzce svázn jak s úlohou představivosti, tak se skutečností, že celý vesmír je závislým Božím výtvoem. Chápal úsudek jako nástroj pravdy a představivost jako nástroj smyslu. Úsudek i představivost mají každý svoji vlastní jednotu. Dával zvláštní důraz na závislost i toho nejčistšího myšlení na představivosti.

C. S. Lewis věřil stejně jako Tolkien, že výsledek představivosti v umění může být v nějakém významu pravdivý. Mýtus se může stát skutečností. Při psaní děl jako *Letopisy Narnie* nebo *Hobit* cítili, že objevují nevyhnutelné skutečnosti, které nebyly výsledkem nauky o vědomém myšlení (i když se nezříkali rozumové kontroly při vytváření dobrých příběhů). Byl to tento postoj, který povzbuzoval oba muže k vytváření soudržných druhotných světů - duhotné tvoření - jako je Středozemě nebo Pelarandra. Představivost byla pro C. S. Lewise získávaním smyslu. Odrážela větší Boží tvořivost, která počala a ustavila jeho vesmír i nás samotné. Smysl je v jádru všech pravých věcí a událostí. Předměty přírody nejsou pouhé skutečnosti. Lidské bytí není pouze osobní majetek. Věci, události a lidé jsou natolik skutečné, nakolik jsou ve vztahu k ostatním věcem, událostem a lidem - a v posledku ve vztahu k Bohu. U osob znamená vztah k Bohu, jejich stvořiteli, více než u věcí; zahrnuje osobní příznaky jako je možnost volby. Spletitá pavučina vztahů je puncem skutečnosti, který propůjčuje věcem, událostem a lidem smysl. Samy o sobě neznamenají nic: odkazují někam k svému smyslu.

Podstatu Lewisova křesťanského pohledu na smysl zachycuje dánský křesťanský filosof Herman Dooyeweerd:

Smysl je způsob bytí všeho, co je stvořeno. Tento jednotný rys odkazování a vyjadřování, který je vlastní celému našemu stvořenému vesmíru, označuje stvořenou skutečnost za smysl, v souhlasu s její závislou nesoběstačnou podstatou. Smysl je bytím všeho, co bylo stvořeno a rovněž podstatou naší osobitosti. Má náboženský základ a Božský původ.

Zdá se, že podobný názor zastával skvělý myslitel Michael Polanyi, aspoň o rovnosti smyslu a bytí jako důsledku teistického pohledu na svět.

Na vztahu mezi pojmem a smyslem a myšlením a představivostí zakládá C. S. Lewis svůj nejvýznačnější příspěvek k pochopení představivosti. Tvrdí, že dobrá představivost

Je stejně zásadní jako dobré myšlení a že nejlepší bez druhého.

C. S. Lewis vysvětlil ve své úvaze z knihy *Rehabilitation* některé klíčové myšlenky, za které vděčí svému příteli Owenu Barfieldovi:

Nesmíte se domnívat, že nějakým způsobem navrhuji představivost jako nástroj pravdy. Nemluvíme o pravdě, ale o smyslu: smysl je podmínka předcházející pravdě i lživosti a jeho opak není omyl, ale nevýznam... Pro mne je úsudek přirozeným nástrojem pravdy; ale představivost je nástrojem smyslu. Představivost, která plodí nová nebo oživuje stará přirovnání, není příčinou pravdivosti, ale její podmínkou. Je, uznávám, nesporné, že z takového názoru nepřímým vyplývá druh pravdy nebo správnosti představivosti samé... Pravda [získaná] z přirovnání nemůže být větší než pravda přirovnání samotného; a... všechna naše pravda - nebo aspoň těch několik úlomků - je získaná z přirovnání. A tedy uznávám, z toho, že je-li naše myšlení vždy pravdivé, plyne, že přirovnání, ve kterých myslíme, musejí být dobrá přirovnání. Pokud tyto původní rovnosti, mezi dobrem a světlem nebo mezi zlem a tmou, mezi dechem a duší a všechno ostatní, jsou od začátku svévolné a přeludné - pokud ve skutečnosti není ve vesmíru jakási souběžnost mezi duševním a tělesným (1) (nebo něco více) - platí, že je všechno naše myšlení nesmyslné. Ale nemůžeme bez rozporu věřit, že je nesmyslné. A tak připouštím, názor, který jsem přijal, má metafyzické důsledky. Ale ty má každý názor.

Vyskytuje se zde množství podnětných myšlenek, mnohé z nich Lewis rozvinul a vytříbil v pozdějších letech veden svojí konečnou výpovědí o literatuře *An Experiment in Criticism*. Některé ze základních myšlenek jsou následující: a) Je rozdíl mezi úsudkem a představivostí, co se týče úlohy - úsudek má co dělat s čistými pravdami, představivost má co dělat se smyslem. b) Pro představivost jsou měřítkem správnosti zachovávaná tiše a jednotně všemi lidskými bytostmi. c) Smysl je podmínka rámuje pravdivost; nuzný smysl znamená nuznou myšlenku. d) Předpoklad zarámování pravdivosti je nezbytný pro využití přirovnání, které zajišťuje představivost. Jazyk a myšlení se nezbytně opírají o přirovnání.

Jedním z nejspornějších a nejobtížnějších míst je, že smysl je nějak podmínkou myšlení. Způsob této podmínky je samozřejmě odlišný od toho, jakým je podmínkou mozek. Poznámka pod čarou v *Poetic Diction* Owena Barfielda na toto místo vrhá světlo, obzvláště když výraz 'básník' nahradíme výrazem 'představivost': "Logické soudy mohou ze své podstaty pouze ozřejmit nějakou část pravdy, která již byla zahrnuta v jejich pojmech. Ale básník vytváří samotné pojmy. Pročež nečiní soudy; on je pouze činí možné - a pouze on je činí možné." Představivost vytváří smysl, vymezuje navržené pojmy a jako taková je podmínkou pravdivosti.

Místo přirovnání v myšlení bylo klíčové pro názory C. S. Lewise. Stejně jako Tolkien hluboce chápal lidský jazyk a moc slova. Ve své knize *Miracles* ukazuje, že potřebujeme obrazně vyjadřování, abychom mohli mluvit o čemkoliv za vjemy našich pěti smyslů; a to stejně dobře na poli psychologie, ekonomie, filosofie a politiky jako na poli náboženství a básnictví. K hovoru o nadmyslových věcech, tvrdí, je nevyhnutelné mluvit jako kdyby je bylo vidět, kdyby se jich dalo dotknout, kdyby byly slyšet (například se musí hovořit o 'složitosti' a 'potlačování', jako kdyby touhy mohly být skutečně svázány do rance nebo zastrčeny zpět; o 'vzniku' a 'vývinu', jako kdyby společnosti mohly skutečně růst jako stromy nebo se otevírat jako květiny; o 'uvolněné' energii, jako kdyby to bylo zvíře utržené z řetězu).

4. Tolkienův názor na představivost se soustředí okolo jeho myšlenky 'druhotné tvoření'. Ta je velmi jasně vyložena v jeho slavné úvaze *O pohádkách* a ukazuje jeho spřízněnost s myšlenkami Coleridgeho, MacDonalda a Lewise. Hovoří v ní o vytváření druhotných světů s 'vnitřní soudržností skutečnosti' a o vztahu mezi dílem představivosti a pravdivostí. Rovněž zdůrazňuje klíčový význam lidského jazyka. Bylo mu vlastní napsat při jiné příležitosti podobným způsobem: "Jazyk jak posiluje představivost, tak je jí zároveň osvobozován."

-
1. Teorie zvaná psycho-fyzický paralelismus; názor, že psychické a fyzické existují odděleně vedle sebe a mohou se nanejvýš vzájemně ovlivňovat. [Jan Barták a kol.: Encyklopedický slovník, Praha 1993]

Podle hesla **Imagination** z knihy
The Tolkien and Middle-Earth Handbook
přeložil **Jirka Grunt**